

Levelek Cseres Tibornak (1950-1959) ^[1]

A diktatúra szorításában

„Mebizzuk Cseres Tibort elvtársat egy kb. 8-10 ív terjedelmű ifjúsági regény megírásával. A regény témája röviden a következő: Egy község dolgozó parasztjai a kulák és [a] klerikális reakció befolyására nem mernek vállalkozni a termelőszövetkezet megalakítására. A Párt azonban nem akar meghátrálni az elkezdett munkában, és az ifjúságot kéri meg, hogy alapítson termelőcsoportot. Az ifjak vállalkoznak s egy esztendei nehéz munka és súlyos harcok árán virágzó gazdaságot létesítenek, az egykori elhanyagolt kulák és urasági földeken.”

Cseres Tibor és az Írószövetség

A Magyar Írószövetség 1950-re, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) által vezényelt proletárdiktatúra irodalompolitikájának jelentéktelen végrehajtójává silányult. Ezt a változást a gyenge írói talentummal „megáldott” kommunista írók, főként idősekből álló csoportja támogatta, üdvözölte, és minden eszközzel védelmezte. A tagság igen vegyes összetételű volt, a tagok korát, általános és írói műveltségét, tehetségét, jellemét tekintve egyaránt. A párt és irodalompolitikájának képviselőit, az általános politikai helyzet változó keretei között és légkörében, ennek megfelelően gyakorolták. A hazánkban élő írók zöme belépett az Írószövetségbe, de igencsak eltérő mértékben volt cselekvő részese az ott folyó életnek, a folyamatos szervezkedésnek. Volt, aki hitt abban, hogy ilyen szervezeti keretek között tudja eredményesebben szolgálni a sokféleképpen gondolt/vágyott „új világ” építését. Mások, tehetségük gyengeségét kívánták ellensúlyozni így, vagy közszereplési vágyuknak voltak képtelenek gátat szabni. De olyan is volt, aki közelmúltbéli sérelmeinek orvoslását, védettségét, visszavágási lehetőségét remélte az írószövetségi tagságtól. A megélhetés biztosítása, az irodalom tényleges szolgálata sem hiányzott a készletések közül. Ha még ehhez hozzávesszük az egyes tagok irodalmi fogantatását, vonzódásukat egyes művészeti irányzatokhoz, esztétikai megformálást illető törekvéseiket, akkor látjuk igazán, milyen feladatot vállalt magára az irodalompolitikai irányítás az egység jelszavának meghirdetésével, azzal, hogy a magyar írók döntő többségét a szocializmus építésének szolgálatába állítsa, a legcsekélyebb önállóság engedélyezése nélkül.

Cseres Tibort 1950. június 27-én vette fel tagjai sorába a Magyar Írók Szövetsége, így lett birtokosa a [popup title="2049. sz. igazolványnak." format="Default click" activate="click" close text="Személyi dossziéja hiányzik a Magyar Országos Levéltárban (továbbiakban MOL) őrzött írószövetségi iratanyagból."] Mit remélt a szervezettől, mire vágyott, mire törekedett vele kapcsolatban? Mint legtöbben, ő is a zavartalan írói munka feltételeinek biztosítását, érdekei védelmét (honorárium, jogdíj, adózás, biztosítás, nyugdíj stb.), élénk, változatos, tartalmas, a világra kitekintő, kötetlen írói találkozásokat, ismeretségeket, barátságokat elősegítő, az irodalmi kávéházakat is pótló körülményeket, őszinte, nyílt eszmecseréket: irodalmi, társadalmi, politikai, nemzetünk egészét érintő kérdésekről. Hogy mit kaptak az írók, személy szerint Cseres Tibor az Írószövetségtől 1948 és 1960 között, azt egy monográfia, még inkább egy válogatás nélküli dokumentumkötet-sorozat tudná - kiegészítve a nagyon hiányzó visszaemlékezésekkel - megnyugtatóan és érzékletesen bemutatni. Ismeretes, hogy Sztálin haláláig, Rákosi és közvetlen köre hatalmának megingásáig, szorongás, félelem, rettegés állandóan jelen volt életükben. A tagrevízió formájában jelentkező „fegyelmezés” még a sokat próbált, kiemelkedő tehetségű írókat is „bűnbánatra” (önkritikára) kényszerítette. Példaként álljon itt Örkény István „gyónása”: [popup title="„A hadifogságot követő időben írói pályámon törés mutatkozott, kozmopolita veszély mutatkozott írásaimban, s ennek következtében a felülvizsgálatnál tagjelöltté minősítettek. Tagjelölt voltam egy éven keresztül, s ezalatt igyekeztem a hibákat helyrehozni és megtalálni a szocialista realizmus hangját. Úgy érzem, hogy ez az erőfeszítem nem volt sikertelen, s bizonyára ennek köszönhetem, hogy a Párt ismét tagjai közé emelt.”" format="Default click" activate="click" close text="MOL XXVIII–12. 23. d. – 1951. október 1."] A tisztogatásnak, fegyelmezésnek félreérthetetlen célját egy Révai József részére készített „Feljegyzés” így összegezte: „A Magyar Írók Szövetsége a tagrevízió után lényegesen megváltozott. Alkalmasabb lett arra, hogy irodalmunkat a Párt útmutatásai alapján irányító, szervező és összefogó [popup title="elvi testületté váljék." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 32. ő. e. 318–320. – 1950. június 18. A Feljegyzést a készítők – Devecseri Gábor és Kuczka Péter – piros ceruzával írták alá.”] Nem alkalmas, csak alkalmasabb! Ha Örkény István ilyen megalázkodásra kényszerült, mit várhatott, milyen magatartás tarthatta a pályán Cseres Tibort, apja palotaári, csendőri múltjával, magyar királyi honvédtisztként végigszenvedett háborús éveivel, akkoriban írt, félremagyarázható verseivel, parasztpárti vonzalmával, a szomszédnépek összefogását szorgalmazó történeti szemléletével?

Mit tehetett? Hatalmas munkabírással, jelentős élettapasztalattal, megnyerő modorával, lebilincselő mesélőképével, góbés humorával, messze tekintő terveit melengelve keblén, s eközben mégis rezerváltan, mindig az „arany középút” felé igazítva lépéseit, vetette magát a munkába. Ezért nem lehet csodálkozni azon, hogy Cseres Tibor már 1950-ben, 35 évesen feltűnik a szövetségi tisztségviselő-jelöltek, majd a tényleges megbízást elnyerők sorában. Az 1950-es Írókongresszus előkészítéskor szöbe került, mint leendő vezetőségi tag. Részt vállalt az új alapszabály [popup title="kimunkálásából." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 32. ő. e. 237., 244. és 11. ő. e. Másodmagával javasolta, vegyék figyelembe a Szovjet Írószövetség hatályban lévő Alapszabályát.”] Végül a póttagok sorába került. Ebben a minőségben részt vesz a titkárság munkájában. Tagja a Déry Tibor elnöksége alatt működő prózai szakosztály [popup title="vezetőségének " format="Default click" activate="click" close text="A vezetőség tagjai voltak: Gergely Sándor, Nagy Lajos, Goda Gábor, Palotai Boris, Rideg Sándor, Sarkadi Imre, Sándor Kálmán és Tamási Áron.”]is. Tőle is azt várta az Írószövetség pártvezetősége, hogy élénkíti a szakosztály „rendkívül passzív” vezetőségének, tagságának [popup title="munkáját." format="Default click" activate="click" close text="MOL XXVIII–12. 1. d. A MISZ 1952. november 5-én tartott titkári értekezletének jegyzőkönyve.”]

Cseres Tibor

Cseres Tibor szövetségi [popup title="tisztviselőként," format="Default click" activate="click" close text="Lektorként és a Nevelési Osztály vezetőjeként egyaránt említik. Nem tudni, hogy ez csupán szóhasználatbeli különbözőség, vagy két külön feladat, amit esetleg egyszerre, vagy egymás után látott el."] az Irodalmi Újság rovatvezetőjeként, vagy éppen az Irodalmi Alap, a Csillag c. folyóirat egyik vizsgálójaként, mindig mindenkivel igyekezett megtalálni azt a hangnemet, amely komolyabb feszültség nélküli megoldását adta a felmerülő problémának. Levelezése bizonyíték erre. Erkölcsei tisztaságát, megbízhatóságát igazolja az is, hogy az 1953-as „megingás” után is megválasztották a Szövetség ellenőrző bizottságának tagjává, ugyanakkor kihagyták a prózai szakosztály vezetőségéből. 1953-at követően az írók egyre hevesebben bírálták a legfelső pártvezetést, irodalompolitikát, de a szövetséget is. A Szövetség vezetőségi ülésein viták dúltak, telve elkeseredéssel, kölcsönös sértegetésekkel és sértődésekkel. Nagy Imre miniszterelnök lemondása után pedig a pártvezetés igyekezett elhíttetni az ország közvéleményével, hogy az írók az értelmiség pártellenes lázítóit.

Cseres Tibor 1956. január 7-től a szeptember 22-én megjelenő számig, az Irodalmi Újság szerkesztőbizottsági tagja. Tagja a lap belső munkáját és anyagi helyzetét feltáró bizottságnak. Beválasztják a közgyűlést előkészítő, valamint a jelölő bizottságba. A szerkesztőség egyre feszültebb légkörben folytatta tevékenységét Háy Gyula pl. követte: „Juttassuk jogaihoz az írói igazmondást.” Tamás Aladár viszont nem tartotta közölhetőnek Cseres Tibor [popup title="Közös dolgainkról" format="Default click" activate="click" close text="MOL XXVIII–12. 8. d. Az 1956. február 15-ei szerkesztőbizottsági értekezlet határozatai. Nem maradt ránk az írás, így nem tudjuk azt sem, mi lehetett a visszautasítás oka."] című vitáikként.

A köztörténet további alakulása ma fő vonalaiban ismert, benne [popup title="az irodalomé is." format="Default click" activate="click" close text="Lásd ehhez többek között: STANDEISKY ÉVA: Az írók és a hatalom 1956–1963. Bp. 1996. 482 p. Uő. A Nap, a „világosság véres ostyája”. Népszabadság, 1996. október 26. 30.; VARGA PÉTER: Az írók és a hatalom 1956–1963. Élet-és Irodalom, 1996. november 29. 14."] Az aprólékos kidolgozás viszont még hátra van. Cseres Tibor lelki állapotát, viszonyát a forradalom, majd szabadságharc eseményeihez a diktatúrától való undor, a szocializmus vitathatatlanságát értékeihez való ragaszkodás, a szovjet beavatkozástól való félelem, családjának, törékeny egzisztenciájának óvása és a történelmi események iránt mohón érdeklődő író mindent magába szívó személyisége határozta meg. Mindezt hűségesen tükrözik [popup title="naplófeljegyzései," format="Default click" activate="click" close text="A rendkívül nehezen, helyenként egyáltalán nem olvasható feljegyzések nagy része jól hasznosítható az irodalomtörténet számára. Lásd: CsTgy. Feljegyzések, naptárak. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában őrzött, Cseres Tibor politikai magatartásáról szóló bizalmas jelentések bizonyítják: tevékenyen részt vállalt a nemzeti felkelés előtti és alatti történetekben. Lásd ehhez: GERGELY FERENC: „Folytatják az ellenőrzést!” c. dokumentum közlését. Magyar Napló, 2007. július. 22–25. 1956 júniusában Cseres részt vett a Nagy Imre villában tartott születésnap összejövetelen is, amelyet a pártvezetés ellenzéki összejövetelnek tartott.”] az *Ember fia és farkasa* című írása, benne az ő magatartását is sejtető főhős. Bár hozzá közelálló idősebb írói társai - úgy tűnik - biztatták a cselekvő, fegyveres részvételre, ő, sok egykori „horhysta” tisztársához hasonlóan nem akart ilyen módon támadási felületet adni a forradalom ellenségeinek. De szelíd, vérontástól irtózó egyénisége sem készítette a fegyveres harcra. Amíg lehetett, bejárt az Írószövetségbe, gyalogosan rózta az utcákat, figyelte az eseményeket, jegyzeteket készítve róluk. Telefonon, vagy ha lehetett személyesen vitatta meg ismerőseivel, pl. a közelben lakó Tamási Áronékkal a dolgok alakulását. „Nem tartozott a hangos ellenforradalmárok közé.” - állapította meg róla egy hivatalos „káderezés”.

Az Írószövetség sorsát, ha átmenetileg is, de megpecsételte az a tény, hogy a forradalomhoz hű tagjai nem hunyázkodtak meg a szovjet segítséggel hatalomra segített új párt- és kormányvezetés előtt. A szövetség működését a „Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány” 1957. január 17-én felfüggesztette. A kommunista íróknak az a kis csoportja, amely - saját megállapításuk szerint - már október végén, november elején szervezkedett az „ellenforradalommal szemben”, most véget nem érő vitákat folytatott a csőd okairól, egyes írók magatartásának mibenlétéről és a kívánatos célú, tartalmú munka újraindításának módozatairól. Míg ők a konszolidáció buzgólkodtak, a széleskörű megtorlás író áldozatai hazai és nemzetközi segítségre szorultak. A szolidaritás ezekben a hónapokban kevés sikerrel járt. A letartóztatottak megsegítésének legcélszerűbb módját illetően az írók között sem volt egyetértés. Mái sem tisztázott, főként az egyéni indítékokat illetően, hogy mi ellen is tiltakozott aláírásával 216 író, köztük [popup title="Cseres Tibor is." format="Default click" activate="click" close text="GYURKOVICS TIBOR: Mi ellen tiltakozott 216 magyar író 1957-ben? Új Idő. 1989. május 1–5. 48. Cseres véleménye a 7. oldalon szerepel."]

Az Írószövetség újjászervezését a Politikai Bizottság 1958. november 25-ei határozata alapján kezdte meg a kimondottan ezzel a céllal életre hívott Irodalmi Tanács. Számátlan kérdés körül folyt a vita: hány tagja legyen a Szövetségnek, legyen-e alapító tagság, s ha igen, kik legyenek az alapítók? Hogyan álljon fel a vezetőség? Mennyiben kell változtatni az alapszabályokon? Milyen legyen a pártszervezet szerepe az új Szövetség irányításában? Kiket s hogyan lehetne megnyerni az ügynek? Kik azok, akik szóba sem kerülhetnek? Miként lehellen leiket az írói/olvasói bojkott alatt álló - frissen létrehozott - *Élet-és Irodalom*-ba? Kik irányítsák a meginduló irodalmi folyóiratokat? - A forrásokból annyi állapítható meg, hogy Cseres Tibor nem szerepel ezeken a tárgyalásokon/vitákon, nincs rajta az alapító tagsági-javaslatok [popup title="egyikén sem." format="Default click" activate="click" close text="MOL M-KS 288. f. 33. cs. 1959/9. ő. e. Még az alakuló ülésre meghívandó írók névsorában sem szerepel."]

1959. szeptember 25-én megtartotta alakuló ülését a Magyar Írók Szövetsége, amelyre Cseres Tibort nem hívták. A legfelső állami-és pártvezetés képviselőjében Kállai Gyula szót a megjelentekhez. Figyelmeztette az írókat: „Ha az olyan írók, mint Illyés Gyula, meg Benjamin László nem értik, vagy nem akarják megérteni a kort, amelyben élnek, s amelyet régebben értettek, ez ma csak az ő emberi és írói tragédiájuk lehet. Lehet, hogy a magyar irodalmi élet egy színfolttal szegényebb lesz, de ettől még [popup title="a Magyar Népköztársaság él és virul." format="Default click" activate="click" close text="MOL XXVIII–12. 9. d. A MISZ alakuló ülésének jegyzőkönyve.”] Az '56 előtti 400 körüli létszám helyett, most 111 rendes taggal és 24 tagjelölttel kezdte meg működését a Szövetség. A Felvételi Bizottság, Földeák János elnöklétével csak december elejére tudta elfogadhatóan körvonalazni az irányelveket, amelyeket - idő múltával - egyre kevésbé alkalmaztak a felvételek során. A december 7-ei elnökségi ülésen javasolta, hogy a következő választmányi ülésen tárgyalják meg - többek között - [popup title="Cseres Tibor felvételét is." format="Default click" activate="click" close text="A soron lévő írók között volt - Cseres Tibor kivételével - pl. Bárány Tamás, Jékely Zoltán, Szeberényi Lehel, Benjamin László és még 13 társuk.”] 1960. január 6-ai ülésén a Választmány felvette az újjászervezendő MISZ tagjai közé és erről 14-én kelt levelében értesítették is őt.

Az „örökös” párttagjelölt

Cseres Tibor MISZ-en belüli működése mellett ugyancsak fontos a párt vele kapcsolatos „káderpolitikája”, mivel ez szorosan kapcsolódott életének, írói munkásságának alakulásához. Az „író-kadereket” tehát - a jelzett korszak határain belül különösen - becsben tartotta a hatalom, utánpótlásukra, számuk és minőségi összetételük javítására - legalábbis formálisan - nagy figyelmet szentelt. A jelentős írók megnyerése, a sikeres pályával kecsegtetők beszerzése a hatalom legitimitását is szolgálta, nemzetközi elismerésével, megbecsülésével együtt. Hogy Cseres Tibor még a párttagjelöltség sem jutott el ebben a játszmában, egy hírlapi gondolatváltás során [popup title="tisztaztuk." format="Default click" activate="click" close text="Lásd: Élet és Irodalom, 1997. január 10. 2. és január 31. 2.; Ennek ellenére, még egy 1999-es szakkiadványban is a minden alapot nélkülöző megállapítás szerepel. Lásd: Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatópolitika és cenzúra (1956–1963). Szerk. CSEH GERGŐ BENDEGÚZ, KALMÁR MELINDA, POÓR EDIT. Bp., 1999. 541 p.] Mégsem érdektelen bemutatni, milyen módon, milyen ütemben, intenzitással fáradozott a pártbürokrácia a kádernevelés mezején. A MISZ MDP szervezetének vezetősége figyelemmel kísérte az írók munkáját, annak lehetőleg minden mozzanatát, véleményezte a kéziratokat, a megjelent műveket. 1950. október elején a VI. kerületi PB káderosztálya ellenőrizte az író békekölcsönj jegyzését, vajon arányban áll-e fizetésükkel. Cseres Tibor neve mellett nem szerepelt felajánlott összeg. A MISZ pártszervezet vezetőségének október 6-ai ülésén Földeák János beszámolt Cseres kötetéről. Hibáztatta a leszűkített tematikát, s hiányolta a lelkesedést és az azonosulást a műben. Mindezt levélben kellett az érintett tudomására hozni. Tizenharmadikán Máté György párttitkár kénytelen volt megállapítani, hogy Földeák nem írt levelet, nemcsak Cseresnek, de másoknak sem. Október 20-án abban egyeztek meg, hogy Földeák elvtárs átírja a Cseresnek szóló levelet, és azonnal elküldi. Az október 28-án hozott határozat szerint Földeák nem hajtotta végre a kétszeres határozatot, ezért jegyzőkönyvi figyelmeztetésben részesíti, egyben Földes [Mihály] elvtársat bízza meg ezzel a feladattal. November 4-én kiderült, hogy Földes nem kapott elég feljegyzést, a levél megírása ezért maradt el ismét. A november 10-ei jegyzőkönyvben az áll, hogy Földes már olvassa Cseres könyvét, és meg fogja írni neki a levelet. Tizenhetedikén a vezetőség elfogadta a levéltervezetet. Így született meg végre az „Ének a termelősövetkezetekről” című munkájáról szóló [popup title="írással bírálta." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 1. ó. e. XV/3. – Földes Mihály levelét az 1/b. forrásban közöljük.]

1950. november 21-én egy magánlakásban tartott pártcsoport gyűlésen Szege Pál tagjelöltnek ajánlotta az író. Központi döntés értelmében feladat volt a pártönkivüli írók jobb megismerése. Ennek jegyében született két jellemzés is. Az egyik szerint:[popup title="Nemrégiben" format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 32. ó. e. 196. Időpont megjelölése híján azt feltételezzük, hogy 1948–1949-re vonatkozik az utalás.] még erős narodnyik befolyás érvényesült nála. Legutóbb megjelent két könyvében azonban már komoly haladásról tett tanúságot. Becsületes, fejlődőképes fiatalember, most a Népművelési Minisztérium három hónapos kultúr-iskoláján tanul. Az olvasómozgalomban sokat dolgozott, mint előadó." A másik jellemzés bevezetője kiemeli, hogy kispolgári származású. Majd így folytatja: „A legutóbb feltűnt író nemzedék egyik tehetséges képviselője. A VI. kerületben pótagja a Tanácsnak. Első műveiben nem tűkrözdök eléggé a munkásosztály vezető szerepe. Legutóbbi regényében ezen a téren is javulás tapasztalható. Paraszt kérdések iránt érdeklődik." Utóbbi remeklés keltezése, 1950. november 28. Feltűnőek ezekben a jellemzésekben az életrajzi „tankcsapdák”, amelyeket különösebb torzítás nélkül fel lehetett használni annak „bizonyítására”, hogy az érintett személy osztályellenség, a nép ellensége. Itt csak annyi olvasható: származása kispolgári, apja parlamenti ör. És ekkor még a néphadsereg sem firtatta világháborús „múltját”, sőt, írórsai közül az éberek sem értelmezték partizánvadász-idézőnek egyes verseit. Ám a szimatolóknak nem kellett sok idő, hogy vádjukat megfelelő fülekbe súgják.

Cseres Tibor

A MISZ MDP szervezetének 1951. szeptember 14-ei vezetőségi ülésén az 5. napirendi pont volt Cseres Tibor tagjelölt-felvételi kérelme. Határozatot hoztak, hogy a pártszervezet javasolja az író tagjelöltségét, és ez ügyben a Központi Vezetőség Agitációs-és Propaganda Osztályához fordulnak. Máté György párttitkár szeptember 19-én kelt felterjesztésében az áll, hogy: „Különösebb baj nincs vele, de apja éppen a fehérterror éveiben csendőr volt, aztán visszavonult. Mi a gyakorlat ilyen esetekben?” Két nappal később, ugyancsak vezetőségi ülésen felmerült az *Egyedül vagyunk* c. lapban megjelent egyik versének problémája. Döntésük értelmében maga a párttitkár fogja elolvasni. Ezen az ülésen Cseres fegyelmezésére is[popup title="sor került." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 1. ó. e. 45/2."] Máté „Bizalmas” jelzésű írására a Központ gyorsan válaszolt, s az ügyben a VI. kerületiekhez utasította a MISZ pártszervezetének [popup title="vezetését." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 11. ó. e. 588/51."] Bár a felettes pártszerv állásfoglalását nem ismerjük, merov elutasítást nem tartalmazhatott, mert október 12-én Máté György kapta a feladatot: közölje Cseressel, hogy a pártszervezet következő művétől teszi függővé, [popup title="jelöli-e tagjelöltnek." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 1. ó. e. 47/1.]

Ez év végén, 1951. december 23-án egy pártcsoportgyűlésen Gera György, többek között, felvetette Cseres Tibor nevét, mint olyanét, akinek a pártban lenne a helye. Erre Enczi Endre megkérdezte: miként lehetséges, hogy Cseres nem párttag, vagy legalábbis nem volt párttag? Ő úgy tudja - olvasható a jegyzőkönyvben -, hogy '45-ben a Viharsark c. lapot szerkesztette. Többen azt válaszolták: tudomásuk szerint a parasztpártnak [popup title="volt a tagja." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 21. ó. e. 62. Ez nagy valószínűséggel igaz, de írásos nyomát eddig nem találtuk.] A források a káderanyagok mozgásán, kisebb pártmegbízásokon kívül, három éven át nem vallanak a pártion kívül maradt Cseres Tiborról. Feltehetően a Nagy Imre vezette kormány programjának, a tényleges falusi helyzet feltárásában való részvételének, Kuczka Péter dogmatizmus-ellenes tevékenységéhez történő csatlakozásának lehetett ebben szerepe. Csak 1955 őszén, a politikai viharfelhők togyosulása idején próbálkoztak a pártszervezet vezetése a pártion kívüliek megnyerésével. Szeptemberben a régi barát, Tardos Tibor vállalta Cseres Tibor meggyőzését - sikertelenül. Veres Péter - akivel békéscsabai szerkesztősége idejéből személyesen ismerték egymást - tette fel a decemberi elnökségi ülésen a kérdést: „Cseres még pártionkivüli?” Mire Illés Béla így válaszolt: „Azt hiszem, igen.”

Az MDP irodalompolitikájának irányítóinak 1956 tavaszi gondolkodásába, törekvéseibe enged bepillantást Horváth Márton március 16-án kelt vitaanyaga, amit Andics Erzsébetnek küldött. A pártion kívüli írók irodalmi ellenzéki szerepéről azt írta Horváth, hogy tekintélyükkel, írói súlyukkal, hol nyíltan, hol hallgatólagosan, de támogatják is a párt irodalompolitikáját. Nagy részüket visszatartotta a pártellenes támadásban való közvetlen beavatkozástól, hogy: „a) örültek annak, hogy a kommunista írók váltak faltörő kossá, s ők tetszelegnek a nevető harmadik szerepében; b) visszatartotta őket a nagy élettapasztalatuk, bizonyos paraszti józanság, a hatalom iránti tisztelet c) végül a mi helyes magatartásunk, hogy az adott helyzetben nem szélesítettük ki irodalmi harcunkat a népiesek ellen irányuló támadással.” A Kuczka-féle csoportról így vélekedett a feljegyzés: „Alapvető, sorsdöntő társadalmi kérdések foglalkoztatják őket, s úttörő erényei vannak a társadalmi fogyatékoság bírálatában. Ez a csoport régen a párt irodalompolitikájának szilárd bázisa volt.” Cseres Tibort ezért sorolhatták, joggal, az 1956-os forradalom után a Kuczka „köréhez”. Nem lehet csodálkozni azon, hogy 1956 tavaszán újra kezdődik - a „legsürgősebb esetek” között említve - Cseres Tibor újabb győzködése. Most Simó Jenő volt a soros „népnevelő”, akit júliusban [popup title="Vaád Ferenc váltott fel." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 38. ó. e. 96. és 19. ó. e. 125."] Az augusztus 3-án hozott taggyűlési határozat értelmében egy sor pártionkivüli íróval kívántak beszélni, „hogyan vélekedik a pártion, illetve a pártionhoz való viszonyáról.” A cél az volt, hogy az „illető írókat közelebb hozzuk a pártionhoz, esetleg a pártionba való [popup title="belépésre ösztönözzük őket." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 19. ó. e. 291/1956.]

Az októberi és az azt követő idők eseményei sok mindenre ösztönözték a pártionkivüli írókat, így Cseres Tibort is, csak a párttagság vállalására nem. 1957-ben Mesterházi Lajos így ostromozta magatartásukat: „Cseres Tibor, Örkény István, Tóth László és mások talán termékenyebbek, mint valaha, de visszakanyarodtak arról az útról, amelyet a szocializmus irányába tettek, s régi politikáitlan, vagy arra törekvő naturalizmusukat folytatják.” A Magyar Néphadsereg illetékesei, 1958-ban a beszerzett információk alapján, meg akarták fosztani hadnagyi rangjától, lefokozását javasolták. Indoklásuk a következő volt: „Polgári származású. Apja parlamenti ör, majd csendőr volt. Romániából költözött ide ahol a Siguranca (Román rendőrség) tagja volt a múltban. 1945-től a Nemzeti Parasztpártion volt a tagja, megszüntetéséig. Az üzemi vélemény alapján passzív magatartású, nem tartozott a hangos ellenforradalmárok közé. Kb. 3 éve kérte a pártionba való felvételét, de a háború alatt írt faszta [!] versei miatt kérelmét elutasították, mivel versei alapján úgy következtettek, hogy ő is partizánvadász volt. Szemléletlenél és politikai állásfoglalásánál fogva a jobboldali beállítottságú írókhoz tartozik [...] a munkásosztállyal kevésbé szimpatizál, és származásánál fogva sem tartom megbízhatónak.”

Fáy Árpád, Máté György és mindazok, akik e szerkesztmény létrejöttében szerepet vállaltak végérvényesen „megnyerték” Cseres Tibort a pártnak, de az író nem lépett be. A történetekhez hozzátartozik, hogy személyes beszélgetés és a széles körben alkalmazott [popup title="„hűségnyilatkozat" " format="Default click" activate="click" close text="Höndvédelmi Minisztérium Központi Irattára. Önéletrajának végére, külön, tintával – tehát utólag – a következő szöveget írták rá: „Az 1956-os ellenforradalmi események nem rendítették meg a szocializmusba vetett hitemet. Írásaimban eddig is mai életünkkel foglalkozom, különösen a termelészövetkezeti mozgalommal. Jelenleg is ilyen tárgyú regényen dolgozom.”]útán eltekintettek lefokozásától.

Ezzel Cseres Tibor és a kommunista párt viszonya egyszer s mindenkorra tisztázódott. Több beléptetési kísérletről nincs tudomásunk.

Az '50-es évek kötelező fejtágító tanfolyamairól ehelyütt nem kívánunk beszélni. Munkásságával összefüggő szereplését fontosabbnak tekintjük, hiszen az valóságos iskolát jelentett, mozgósító, irányt szabó tanulságokkal, és a bukás lehetőségével. Ezek közé tartozott 30 író falusi tényfeltáró körútja, amely megrendítő erővel mutatta meg a parasztság tényleges helyzetét, hangulatát a Rákosi-féle ködösítéssel szemben. Kuczka Péter *Nyírségi naplója* és a többi író jelentése mellett Cseres Tibor is becsülettel kivette részét ebből. Az ideológiai hűség ütközött itt össze a valóság-hűséggel, de őt nem terhelte ez a lelkiismereti konfliktus, paraszt származék volt, a '30-as évek óta igyekezett személyesen meggyőződni arról, amit rólok írt. Ez volt az ő [popup title="igazi iskolája." format="Default click" activate="click" close text="A téma és a rendelkezésre álló gazdag forrásanyag önálló kötetre érdemes. Itt csak néhány fontosnak tartott levéltári forráshelyet közlünk. MOL M–KS 281. f. 28. ó. e. 11–95. és 3., 4., 7. és 29. ó. e.; 276. f. 81. cs. 38. ó. e., MOL XXVIII–12. 1. d.]

A társadalmi munka, a nyilvánosság előtti szereplés, dorgálás és feljelentés mellett elismerést is kaptak az arra érdemesek. Ez alól Cseres Tibor sem volt kivétel. A pártkongresszusra készülő antológiába beillesztették TSZCS „eposzának” egy részét. A Szikra Kiadó politikai lektorátusa őt is alkalmasnak tartotta, hogy írjon „az egyszerű emberek hőstetteiről” egy készülő antológiába. Cseres szerepelt a DISZ KV Agitációs és Propaganda Osztályának névsorában azon az írók között, akiket fel lehetne szólítani a Világifjúsági Találkozóval kapcsolatos művek [popup title="írására." format="Default click" activate="click" close text="MOL M–KS 281. f. 12. ó. e. A kiválasztott írók névsora egy teljes oldalt vett igénybe!"] Ez az osztály javasolta - tizenhárom író között - kiküldését a berlini VIT-re.

Ennyi „megtiszteltetés” közepette volt-e ideje írni, marad-e ereje az alkotásra, családi életre, anyagi lehetőségeinek megszilárdítására? Az irodalompolitika a fordulat évétől kezdve arra törekedett, hogy marxista-leninista ideológia alapján álló, szocialista realista, mai tárgyú irodalmi alkotások egyre nagyobb számban szülessenek, és nagy példányszámban jussanak el a legeludogottabb településen élő dolgozó emberekhez. A megjelent művek számáról készített beszámolókat diadalmenetről szölk. A MISZ elnökségének 1955. augusztus 30-án tartott ülésén tájékoztatták a jelenlétöket, hogy 1954-ben 82 új magyar mű jelent meg, 1955-ben 172 fog megjelenni, 1956-ban pedig [popup title="200-nál több." format="Default click" activate="click" close text="MOL XXVIII–12. 4. d. "] Ezt a tendenciát kívánta erősíteni a felső vezetés a honoráriumokkal, a József Attila-díjjal, az íráshoz szükséges papírmennyiség biztosításával, ösztöndíjakkal, beutalókkal, külföldi tanulmányutakkal is. A jelenkori tárgyú művek után - például - az egyébként járó honorárium 20%-kal emelt összege járt. A „győzelmi” jelentések mögött azonban egyre növekvő gondok halmozódtak fel. Még a diktatúra legkeményebb éveiben is előfordult, hogy a kiadók, szerkesztőségek, még a MISZ által megrendelt írók egy részét sem közölték. Az írók bizonyos köre, főként a mozgalomtól távol álló, idős, rangos alkotók, nem akartak, vagy nem tudtak saját korukat feldolgozó műveket szülni a kívánalmaknak megfelelően. Nehezen formálódott a kiadók profíljai, a folyóiratok szerkesztőségének álláspozíciója a követendő irodalmi-esztétikai irányultságot tekintve. Az ambivalencia állandóan jelen volt, hiszen többnyire nívós anyagokat szerettek volna olvasóik kezébe adni, ezzel gyarapítva híveik számát, növelni a kiadvány példányszámát, tekintélyét. Másrészt félték az esetleges „hibákat” követő helyi és központi rendszabályozástól, pályafutásuk megtörésétől. A legnagyobb, anyagi természetű gondot az irodalompolitikai célok és a meglévő, alakuló vásárlói igény és képesség közötti távolság - szándékosan mellőztem a szakadéok kifejezést - jelentette. Ezen kívánt változtatni az 1954-ben életre hívott [popup title="Kiadói Főigazgatóság" format="Default click" activate="click" close text="53. MOL XIX–21. 1. d. A Kiadói Főigazgatóság 1955. május 16-án tartott értekezleten határozatban mondták ki: „A jövőben az éves terv tartalmazza már a példányszámot is. Bizonyos könyveknek csak a piacutatás [...] után állapítjuk meg a példányszámot.” A XIII. kerületi Szabó Ervin fiók-könyvtár pl. Cseres Tibor „Térdigérő tenger” c. könyvéről végzett közvélemény kutatást.”] azzal, hogy 1955-től a tervezést és a terjesztést lényegesen megváltoztatták, megkísérelve a célok és a lehetőségek viszonylagos összhangjának biztosítását. A kialakult helyzetet jellemezte, hogy 1956 tavaszán az Állami Könyvterjesztő Vállalat raktárában 30 millió forint értékű szépirodalmi mű [popup title="porosodott." format="Default click" activate="click" close text="MOL XXVIII–12. 5. d.]

A hátramaradt forrásanyag ismeretében állítjuk, és ez érvényes Cseres Tibor életművének egészére is, sokkal több téma foglalkoztatta, sokkal többet írt, a dolog természeténél fogva egyetlen minőségben, mint ami végül is elkerült az olvasókhoz. Versek már csak „fiókjának” készültek, mintegy a belső feszültségek, nyilvánosságra nem érett érzelmek, indulatok levezetése okán. A valóságfeltáró, tudománynépszerűsítő publicisztika, a novella és a kisregény adja mondanivalójának műfaji keretét. Írásaiban uralkodó téma a falu, a parasztság sorsának alakulása, de nem „paraszt író”. Erről többször nyilatkozott, elhárítva magától ezt a tervei leszüklítő minősítést, hiszen magában már „írta” saját életének és az egész magyarságnak legmeggrázóbb XX. századi élményét, katasztrófáját, második világháborús részvételünk törtéirójának regényét. A korabeli rangos irodalmi alkotások, így az ő művei is fáziskéséssel jelentek, jelenhettek meg, mivel a friss élményt a hatalom politikai szempontból korainak, károsnak ítélte. Cseres Tibor első érvényes, azaz általa vállalható novelláját 1936-ban, első regényét 1956-ban írta, utóbbit tíz évvel fogantatása után nyomtatták ki. Verseiről ilyen értelemben - érdekes módon - nem vallott, de erről nem is igen kérdeztek. Költészetének eredményei beépültek prózáiról szemlélet- és eszköztárába. Bár életművének továbbbépítése szempontjából használhatatlannak minősítette '50-es években írott írásainak majdnem egészét, az életmű egészének elemzők és a terjesztők sem lehet, szabad mellőzni, hiszen [popup title="értékes tanulságokkal szolgál." format="Default click" activate="click" close text="ZAPPE LÁSZLÓ: Cseres Tibor. Bp. 1975. Akadémiai Kiadó, 115. 1949 és 1960 között számos filmnovellát, forgatókönyv-vázlatot, forgatókönyvet rendelt tőle, főleg a mezőgazdasági szocialista átszervezéséről szölk. Pl. a MAFILM N. V. 1949 tavaszán „Szövetkeztek”, 1951 júliusában „24-en kezdtek”, 1953 júliusában „Lányok a gépállomáson” címűt.”] A szerkesztőségektől címére érkező levelek, írórtársak gratulációi - melyekből többet is közlünk - közöttük Illyés Gyula, Weöres Sándor, Örkény István és másoké, azért óvatosságra intenek e korszak alkotásainak esztétikai, nyelvi, szerkesztési megítélésénél, levonva ezekből az elismerésekből a kötelező udvariasság számlájára írandó százalékot. Az az írói felkészültség, ami a '60-as évek alkotásaihoz nélkülözhetetlen volt, ezekben a nehéz években teljesebbé keli.

Az 1950-es végére Cseres Tibor a magyar írói teljesítmény átlaga fölél küzdötte magát. Neve, és ezt nem elsősorban két József Attila-díjának köszönhetette, országsszerte ismertté és becsültté vált, de nem volt ismeretlen a [popup title="„szocialista táboron" format="Default click" activate="click" close text="Két rövid levélrészletet idézünk. Az első, Illyés Gyula 1960. szeptember 27-én Tihanyban kelt leveléből való: „Boldogan gratulálok könyvedhez. A merész lekanyarodás a kitaposott utatról, hogy mintegy oldalról – a részletekben – a világról rá az ifjúságra úgy sikerült, hogy megrendítő is, élvezet is: kész művészeti teljesítmény. Ritkán írok le ilyen nagy szöt.” Weöres Sándor ugyanerről írta: „A lelenclány-mesében teljesen éreztet az események alatti mélyvilágot: mások [...] a novella romantikába, érzelmességbe [...] hajlik, és nem látunk a felszín alá [...] Mint látható, könyved többféle gondolatot, érzést megmozdított bennem: és ha tud emóciót kelteni, akkor bizonyosan jó.” A levél Budapesten kelt, 1960. október 15-én.”] belül sem.

A korszak végén, 1960-ban lép 45. életévébe, 16 éve házas, leánya már a Tánácsis Mihályról elnevezett gimnázium tanulója. Fényképeiről már nem az inas, csibészes ifjú, nem is az egyenes tekintetű hadnagy, hanem egy kilóiban ugyancsak gyarapodott, gyunyoros-viccelődő tekintetű macsó-ember tekint le ránk. Nyomát sem lelmi a hetvenes évek öntudatos, kemény vonásokkal gazdagodott, markáns arcának. Kedvelik őt a szépnem képviselői, de messze már az ifjúkori szerelmi tobzódás. Családszerető, idejét mégis elrabolja tőlük a szakadatlan munka, utazás vidékre, idegen országokba, s ez a teher idő múltán nem csökken, legfeljebb szerkezetileg változik. Egyszerűen, takarékosan élnek, nyaralóról még csak álmodoznak, gépkocsijuk nincs. A pihenést, némiképp a nyugodtabb alkotási lehetőséget az alkotóházak, Szigliget és Visegrád, valamint az írókapszolatok, barátságok elősegítette külföldi kikapcsolódások jelentik. A megélhetést biztosító kötelezettségek mellett, 1953-tól, a család fenntartásához szükséges jövedelem zöme az írói munkából származik. Hiába gyarapodik a megjelent kötetek száma, viszonylag magas példányszámban, hiába fordítják egyes írásait idegen nyelvre, hiába jár a József Attila díjakkal némi pénzmag, s vállal el minden adódó, forintokkal is együtt járó, írói szempontból viszont majdnem terméketlen feladatokat, számottevő javulás csak a '60-as években következik be.

A levelek tartalma

Forrásválogatásunkban zömmel Cseres Tiborhoz írott leveleket közlünk az ötvenes években, amelyek tükrözik a kort, sokszor meglepő, hogy a sematizmus mennyire átüt e szakmai tartalmú leveleken. A levelek tükrözik Cseres Tibor emberi, baráti kapcsolatait is, bár gondolataira csak áttételesen utalnak, hiszen általában ő a címzett. Szerepelnek benne hivatalos levelek: felkérés egy propaganda regény megírására, amit végül nem írt alá (*1/a. forrás*), vagy egy másik esetben Földes Mihály hivatalos bíráló levele (*1/b. forrás*), amelyben többek között arra hívja fel Cseres Tibor figyelmét, hogy a „bolsevik pártosság minél magasabb színvonalú kifejezése alapvető fontosságú követelmény”. Ugyancsak ebbe a körbe tartozik Kőbányai György megmosolyogató levele (*1/c. forrás*), amelyben a dramaturg mintegy kioktatja az író novellájának átírásáról, hogy megfelelő, a kommunista jövő nagyszerűségét bemutató [popup title="film készüljön belőle." format="Default click" activate="click" close text="Lényegében ugyanebbe a kategóriába sorolható egy olvasói kritika is, amelyben egyebek mellett Cseres egyik felelhető írását dicséri a levélíró: „A legszebb novella, talán a 'Fazekasék' című novella. Ebben a novellában domborodik ki az egyszerű parasztko határtalan szeretete a magyar nép bölcs vezetője: Rákosi Mátyás iránt, aki akkor is közöttük él, ha nincs jelen, szavainak csengése akkor is fülükbe hangzik, amikor azok már régen elhangzottak, csupán reá kell gondolni, és adva van a megoldás bizonyított problémáiknál.”] Egészen más színvonalat képvisel Mészöly Dezső levele ugyanerről a novelláról, aki a színjátszó bemutatás érdekében kíván némi átdolgozást. Levelenek vége is erre utal: „arra kérek, írd meg, ha bárhol bármilyen dramaturg[ia]i erőszakot érez előzetes tanácsainkban” (*1/d. forrás*). Előfordult, hogy elutasították egy-egy írását. Erre példa Máté György levele, aki a *Here báró* című regény részletének megjelentetését szerelmi jelenete miatt veti el. „Keressél egy másik részletet, amelyben, mondjuk, ebédelnek, sétálnak, csak ezt ne csinálják!” (*2/d. forrás*).

A levelek hangneme arról is tudósít, kikkel volt közeli, baráti viszonyban. Nagy László rövid, szösszenetnyi levele is ilyen, ahogy bejelenti gyermeke születését. (2/a. forrás.) Sarkadi Imre évődő levelének megszólítása és a búcsú szintén a barát hangját tükrözi: „Főhercegem!

[...] volna egy akkora kérésem Nagyságodhoz, hogy ki se lehet mondani. [...] Imre, a sarkon lakó Ady nemzetségből és pápai áldásom, természetesen - valamint, hogy üdvözlöm mindazokat, akiket szeretek ott." Örkény István személyes jellegű kérése szintén a belsőviszonyt tükrözi. (3/i. forrás.)

Mint látható, a kor jelentős íróinak nagy hányada kapcsolatban állt Cseres Tiborral. Az eddig említettek mellett illés Endre (2/c. forrás.), Csanádi Imre (2/h. forrás.), Illyés Gyula (2/i. forrás.), Hatvany Lajos (2/j. forrás.), Kodolányi János (3/d. forrás.), melyben ki-ki korának, habitusának megfelelő stílusban szólítja meg Cserest

Valódi politikai nézetekről, belső érzésekről viszont nem sokat tudunk meg, hiszen bármikor beletekinthetett a hatóság a levelekbe, a levéltitok fogalma ismeretlen volt számukra. „Csupán” áttelelő, nem közvetlen politikai véleménnyel találkozhatunk, bár ez is az enyhültebb 1954-es évben készült. Toma Ádám egy szakcikke kapcsán háborog: „Az Élet és Tudomány rendelte, jó is, igaz is, mégsem jelenhetett meg, mert a szerkesztőbizottság úgy vélte: minek beszélni róla, amikor nincs rizs, nem kapható. Marha nézet. Hisz évek óta ez a helyzet, noha sokszorosát megtermeljük a hazai szükségletnek. Meg aztán: talán búza, disznó, marha, kukorica van? S mégis írunk róla.” (2/b. forrás.) Toma Ádám más levele is arra utal, hogy igyekezett a kapcsolatot tartani Cseressel, s írói, művészeti babérokra tört, bár maga is tudta: „Persze, mondhatod: hogy kerül a csizma az asztalra? Trágyarevű volt szerkesztője miként mer beleártózkodni a Parnasszusba?” (2/k. forrás.)

Különleges helyet foglal el a válogatásban az erdélyi Sombori Sándor, aki több mint egy évtizeddel a háború alatti találkozás után számol be életéről Cseres Tibornak: „Itt, az 'egyetlen' igazi irodalmi léttől oly távol, szükséglet, vigasz és felgyógyulás kibeszélgetni magamat valakivel, aki ott van, ahol magam is szeretnék élni, s ahol jogom volna élni nekem is, sokkal inkább, mint sokaknak.” (3/c. forrás.),

Legkerekesebb része a válogatásnak a Koczogh Ákossal folytatott levelezés, már csak azért is, mert itt Cseres gondolataiból is kapunk egy-két villanást. A levelek arra utalnak, hogy az írói lét periferiáján élő Koczogh munkásságát is értékeli Cseres, s belső problémáit megosztja barátjával: „Mióta a legutolsó könyvem ára elfogyott, szűkösen mindig kerül annyi forintunk, amennyivel el tudunk vergődni, néha egészen váratlan forrásból.” (2/l. forrás.) Emellett szakmai olvasásélményéről is beszámol, ami egyúttal kritika is egy pályatárs-barát felé: „Nemrégiben Sarkadi készülő novellás könyvét szemeltem végig, hol nyikorognak a történetek csuklói. Különböző olajokat és csapágakat javasoltam, de amilyen hiú zsenialitására, nem veszi figyelembe a jámbor pályatárs megjegyzéseit. Rossz is lesz ez a kötet.” Viszonyukat egy másik levél is jelzi, amelyben Cseres Koczogh novelláskötetéről őszintén formál írásról-írásra röviden véleményt. (3/a. forrás.) Az '56-os forradalom előtti napok levelek is érdekesek, amelyben az irodalom áramköréből kiszorult Koczogh Ákos hangulata tükröződik vissza: „megint tolakodom, mert nagyon kevesetek közül téged szeretlek, és nem tudom, mi van veled. Úgy látszik: mégis igaz, hogy az ember csak Vecsésig ember. Maradok én itt, ha kell, beleveszek ebbe a szörnyű semmibe.” Cseres gyors válasza pedig igyekszik megnyugtani pályatársát - „nincs okod borúra igazán” - tudósít egyes változásokról, de a napi politikai változásokról ekkor sem ejt szót. (3/e. és f. források.) Karácsonyi lap helyett írt rövid levelében is csupán finom utalás érezhető a veszített forradalom utáni hangulatára. „Lapot kellene írnom, 'boldogságos' lapot, vagy hosszú-hosszú levelet, beszámolandó mindenről. Lapon azonban kevés férne - levélre meg nem bízom vélekedéseinket. Melyeket még mondatokba foglalni eszélytelen is volna.” [popup title="tán veszedelmes is.""] format="Default click" activate="click" close text="A cikket a szerző, aki Cseres Tibor veje, a közeljövőben az író '60-as évekbeli levelezésével folytatja."]

Források

1. 1950-1952

a.

Haraszti Sándor Cseres Tibornak

1950. július 14.

Megállapodás

Megbízuk Cseres Tibort elvtársat egy kb. 8-10 ív terjedelmű ifjúsági regény megírásával. A regény témája röviden a következő: Egy község dolgozó parasztjai a kulák és [a] klerikális reakció befolyására nem mernek vállalkozni a termelőszövetkezet megalakítására. A Párt azonban nem akar meghátrálni az elkezdett munkában, és az ifjúságot kéri meg, hogy alapítson termelőcsoportot. Az ifjak vállalkoznak s egy esztendei nehéz munka és súlyos harcok árán virágzó gazdaságot létesítenek, az egykori elhanyagolt kulák és urasági földeken. A siker láttán és a Párt felvilágosító munkája nyomán az öregek is csatlakoznak a termelőszövetkezethez.

A regény célja a munkához való új viszony bemutatása mellett, ifjúságunk hősiességének, bátorságának, áldozatkészségének kifejlesztése.

A regénykézirat benyújtásának határideje: 1951. augusztus 1. A végleges megállapodást az új kollektív szerződés alapján fogjuk megkötni.

(Haraszti Sándor)

Fentieket magamra nézve kötelezőnek ismerem el.

(Cseres Tibor)

Budapest, 1950. július 14.

Gépirat az Athenaeum Könyvkiadó Nemzeti Vállalat céges levélpapírján, a Kiadó hosszú bélyegzőjével hitelesítve. - Cseres Tibor a Megállapodást nem írta alá, így a regény sem készült el.

b.

Földes Mihály Cseres Tibornak

1950. november 20.

Kedves Elvtárs!

Az Írószövetség MDP szervezetének vezetősége újabb költészetünk egyik jelentős alkotásaként megvitatta [popup title="Ének a termelőszövetkezetekről""] format="Default click" activate="click" close text="A kötetről lásd: Régi-új szavak a kiskirálysági Ifjú Gárda termelőcsoportban. Csillag 1949. szeptember. 38. "Jcímű gyűjteményes munkádat. A vita eredménye a következőkben foglalható össze: Az idézett kötetben összegyűjtött verseid témájánál és eszmei tartalmuknál fogva méltón sorakozna fel az 1945-1950-es évek értékes magyar nyelvű alkotása mellé. Az értékelésnek ez a foka nem a formai tökéletesség, hanem elsősorban és főképpen a régi fölött diadalmaskodó új eszmei tartalom kifejezésére irányuló eredményeid alapján jött létre. Képszerű, erőteljes nyelvezetű, a dolgozó nép szeretetétől mélyen áthatott írások ezek. Nem finomkodó, hanem az életet a maga reális valóságában megközelítő, a dolgozó nép ügyét szolgáló írások ezek. Ime, a pozitívumok.

Műved hiányosságait a következőkben látjuk: A költői mondanivaló sohasem szűkülhet le csak egy körre, márpedig nálad nagyrészt leszűkül a termelőszövetkezetekre. A versek nem kerülnek meg az építőmunka nehézségeit (ez nagyon helyes), de viszont az alkotó munka örömeit nem mindig elég lelkesen, magával ragadóan énekeled meg. Fennáll itt a kívülről „objektivitásának” veszélye. Erőteljesebbé kell tenni a politikai vonal kifejezését is és nem szabad megfeleledkezni a forradalmi romantikáról. Ez utóbbi félmondat azt az egész követelést jelenti, hogy a bolsevik pártosság minél magasabb színvonalú kifejezése alapvető fontosságú követelmény. Helyenként előfordulnak írásaidban szimbolista, szurrealista elemek is. („A tenger por [popup title="meglebbentti,""] format="Default click" activate="click" close text="Az eredetiben „meglebbentti” áll.”] megemeli őket s a barna felhő egytagban mögéjük áll.”) Vagy: „Közeli lélekre nézett a mező” stb. És mit jelent ez: „Bibickocogó”? Az egész mű összhatásában mégis értékes. Számon tartunk tehát és további jeles alkotásokat várunk tőled.

Eltársi üdvözléssel Magyar Írók Szövetsége MDP vezetősége

[popup title="" format="Default click" activate="click" close text="Csillag, a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és kritikai havi folyóirata (1947. december – 1956. október). Kónya Lajos (Felsőgalla, 1914. november 2. – Bp., 1972. július 13.), költő. 1950-ben az Írószövetség lektorátusának vezetője, 1951–1954 között – a levél keletkezésének idején – az Írószövetség főtítkára. Mint a rendszer ünnepeit írója, kétszer is Kossuth-díjat (1950, 1953) kapott, 1953 után Nagy Imréhez csatlakozik, 1956 után lényegében kiszorult az irodalmi közéletből.]"[popup title="

Földes Mihály

" format="Default click" activate="click" close text="Csillag, a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és kritikai havi folyóirata (1947. december – 1956. október). Kónya Lajos (Felsőgalla, 1914. november 2. – Bp., 1972. július 13.), költő. 1950-ben az Írószövetség lektorátusának vezetője, 1951–1954 között – a levél keletkezésének idején – az Írószövetség főtítkára. Mint a rendszer ünnepeit írója, kétszer is Kossuth-díjat (1950, 1953) kapott, 1953 után Nagy Imréhez csatlakozik, 1956 után lényegében kiszorult az irodalmi közéletből.]"[Budapest, 1950. november 20.

Gépirat, a MÍSZ Pártszervezete céges levélpapírján. - Az - eredetileg piros ceruzás - aláhúzásokat és a „Bibikocogó” melletti kérdőjelet a címzett írta a levélre.

c.

Kőbányai György Cseres Tibornak

1952. március 10.

Lapodat megkaptam, s igazán nagyon örültem neki. Azért válaszolok csak pár nap késéssel, mert szerettem volna, ha írásodat mindnyájan olvassuk, így [popup title="Nádasy Laci" format="Default click" activate="click" close text="Csillag, a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és kritikai havi folyóirata (1947. december – 1956. október). Kónya Lajos (Felsőgalla, 1914. november 2. – Bp., 1972. július 13.), költő. 1950-ben az Írószövetség lektorátusának vezetője, 1951–1954 között – a levél keletkezésének idején – az Írószövetség főtítkára. Mint a rendszer ünnepeit írója, kétszer is Kossuth-díjat (1950, 1953) kapott, 1953 után Nagy Imréhez csatlakozik, 1956 után lényegében kiszorult az irodalmi közéletből.]" is, ki a napokban jött haza szabadságról. [popup title="A novellát" format="Default click" activate="click" close text="Csillag, a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és kritikai havi folyóirata (1947. december – 1956. október). Kónya Lajos (Felsőgalla, 1914. november 2. – Bp., 1972. július 13.), költő. 1950-ben az Írószövetség lektorátusának vezetője, 1951–1954 között – a levél keletkezésének idején – az Írószövetség főtítkára. Mint a rendszer ünnepeit írója, kétszer is Kossuth-díjat (1950, 1953) kapott, 1953 után Nagy Imréhez csatlakozik, 1956 után lényegében kiszorult az irodalmi közéletből.]" mindnyájan örömmel olvastuk, értékes írásnak tartja a dramaturgia. Nagyon sok, hasznos, jó anyagot tartalmaz. Friss, üde, élettelen. Alapötlete kitűnő, mai életünkkel foglalkozó új vigjátékra ad alkalmat. Hibái talán abból erednek, hogy nem tisztáztad eléggé a szereplők jellemét, akaratát, az egész vigjáték irányát, hogy hova is üssön. Ezért indulnak meg a szálak, amik elszakadnak (pl. Anna tsz. szereplése, Ádám viselkedése), ezért hatnak sokszor kuszának a fordulatok (Pista szereplése a Messiás-ügy, stb.) De ezekről - ki, mit akar és miért - legutóbbi [popup title="Fészekbeli" format="Default click" activate="click" close text="Csillag, a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és kritikai havi folyóirata (1947. december – 1956. október). Kónya Lajos (Felsőgalla, 1914. november 2. – Bp., 1972. július 13.), költő. 1950-ben az Írószövetség lektorátusának vezetője, 1951–1954 között – a levél keletkezésének idején – az Írószövetség főtítkára. Mint a rendszer ünnepeit írója, kétszer is Kossuth-díjat (1950, 1953) kapott, 1953 után Nagy Imréhez csatlakozik, 1956 után lényegében kiszorult az irodalmi közéletből.]" találkozásunkkor beszélgettünk. Ha ezek a kérdések tisztázódtak, úgy könnyen megtalálhatjuk a mese egyenes irányú, célratoró vonalát.

Miről is szóljon a film, kinek a hibáján ne vessünk, izguljunk úgy, hogy a megszeretett hős hibájának leküzdése sikerüljön? Gondolom ez a főhős, a vigjáték céltáblája, Jani lenne. Egy olyan úgazda, aki sokat szenvedett cseléd volt, az államtól földet kapott, szorgalmával, megfeszített munkájával felvirágoztatta kis gazdaságát s most egyszerre a jólétben elfelejti, hogy tulajdonképpen kitől is kapta a földet, kinek is köszönheti gazdagságát. Aki elfelejti a múltat, olyan adós, aki elfelejti a tartozását. Egy ilyen alakot ki lehet figurálni, vigjátékunk hőse lehet. A darab feladata, hogy ezt a derék embert (típus ez) megnevelje.

Jani menyegzőre készül. Most hagnya maga mögött az utolsó kilométerköt, ami a régi életétől végleg elválasztaná, egy új állomás felé halad, mely egy egészen új világot nyitna előtte. (Az új világ alatt természetesen nem azt a világot értem, amit építünk - henyge fogalmazás csak - hanem a Jani előtt új, vagyis nagyon is régi, a kulákság világa.) De ezt a „rövid kis utat” már nem teheti meg: egy új társadalom, államunk állja útját: nem a szülők akaratába-nemakarataiba ütközik, sokkal másabb, keményebb falba veri a fejét. A menyegző készülődésébe robban be az esemény: Anna otthagya a házat. (Ugyanazon indítók miatt, mint a novellában, de egy konkrét esemény kapcsán, ami szoros összefüggésben kell, hogy legyen a készülődéssel.) Anna tszcs-be megy, ahol szerelme van, várja, vagy éppen érkezett, mint DISZ-títkár, szóval egy régebbi idő óta érő szerelem: Kerekes Pista. Így Annán keresztül be tudjuk a [popup title="tszcs-l" format="Default click" activate="click" close text="Csillag, a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és kritikai havi folyóirata (1947. december – 1956. október). Kónya Lajos (Felsőgalla, 1914. november 2. – Bp., 1972. július 13.), költő. 1950-ben az Írószövetség lektorátusának vezetője, 1951–1954 között – a levél keletkezésének idején – az Írószövetség főtítkára. Mint a rendszer ünnepeit írója, kétszer is Kossuth-díjat (1950, 1953) kapott, 1953 után Nagy Imréhez csatlakozik, 1956 után lényegében kiszorult az irodalmi közéletből.]" kapcsolni a főcselekménybe: szerves részévé válhat az eseményeknek. A mostani változatban keveset tudunk a tszcs-ről, csak annyit, hogy Anna odamenekezik, s az első nap többet dolgozik, mint a többi lány. Annusnak nincs kapcsolata a szövetkezettel - csak illusztráljuk, hogy ott van - a szövetkezet nem hat kellő erővel a főcselekményre. A javasolt módon a tszcs élettelen képét tudnánk adni, ugyanis részévé válik egy eseménynek, cselekedhet, aktív szerepe lenne a drámának. Az egyik dramaturg nagyon jó ötletet vetett fel: Annus a szövetkezetben megtalálja a boldogságát Pistában, esküvőre (vagy menyegzőre) készülnek, s így meghívják - Pista Janit, ki régi jó barátja, Annus a nővérét - a nagy lagzira. Annus esküvőjén - a szövetkezetben - találják meg aztán egymást hőseink, Jani és Mari, itt lépnek a helyes útra. Két nővér két úton indult el, s Annus találta meg előbb a boldogságot. Na, de ez a vége lenne, a fordulatot történet megoldása. De addig hőseinknek, Janinak, kemény iskolát kell megjárnia.

Annus elment hazulról, esküvő előtt állunk, hirtelen előáll a „munkaerőhiány”, vagyis Annus távozása valamilyen soron következő eseményt - munka stb. - váratlanul felborított. Ki végzi most ezt el? Jani nincs otthon, a városba ment valamiért, stb. (ez csak vak szöveg), szóval Jani tudta nélkül. Töréné elhossa Jani régi barátját, Kerekes Janit béresnek. Micsoda szituációra ad alkalmat ez a találkozás!? Régi gyerekkori pajtás, mint parancsoló gazda?! Ez nem lehet. Jani ezt nem vállalhatja. (Az első „fejfel a falnak menés”).

Ami fontos: a mai élet emelte akadályokba ütközik Jani. Olyan konkrét eseményekbe, amik megrázzák. Nem egyszerűen úgy - ahogy a mostani novellában van -, hogy Ádám kijelenti: ha nem lépsz be, akkor kulák leszel, s csak ebből a kijelentéséből támadnak a bonyodalmak. Különben Ádám ettől, a kijelentése után el is tűnik a novellából, csak funkciójában szerepel tovább. Fontos, hogy hőseink sorsát kövessük - a többi szálak, alakok, tőle induljanak, vagy hozzá fussanak. Így van az, hogy a novellád sok, bőséges anyaga önmagában jó, de mert nem tisztáztad a főhős személye, akarat, kuszának, zavarosnak hat. Hogy érzí az ember, minek ez a sok huzavona, hisz egyszerűbben is megoldódhatna ez a házassági probléma. Pedig külön-külön minden ok elég erős ahhoz, hogy a házasságot zavarja. Pl. Mari babonás, zavarja a Messiás-historia. De máshelyütt látjuk, hogy Mari szívesen belép a tszcs-be, anyja ellen harcol, annyira szereti Jánost és annyira - ha szabad ezt így mondani - pozitív, hogy tudja, mi a helyes út. Itt már megzavar a különben helyes „ok”: Töréné mesterkedései. Mari személye ugyanis nincs tisztázva. Viszonya a tszcs-hez, Janihoz stb.

De így, hogy kész tény elé állítjuk a nézőt, olyan helyzetben mutatjuk be Janit - a menyegzőbe csapott menykő után -, melyből megismeri pontos jellemét, tudja akaratát, problémáját - sokkal könnyebben lehet már Mari és a többi szereplő arcát, cselekvéseit megtalálni. Jani köré kell csoportosítani a meseanyagot, a szereplőket.

Míg ezek a „falnak menések” történnek - humorosak, tele vidámsággal, de megrázóak (Jani rázzák meg) - addig Annusék ügye révbe érkezik, a tszcs-ben menyegzőre készülnek. Ez már az út utolsó szakasza. Itt Piros ánygóék - a kulákság - mindent megtesz, hogy a föld ne kerüljön a tszcs-be. De a tszcs is cselekszik - valóra váltotta Annus boldogságát - de ezenkívül is: erősebben, mint az ellenség: Jani útját segíti. Jani bottalozásai nem légtüres térben történnek, ez a társadalom egyengeti az útját.

Körülbelül így képzeljük el ennek a kitűnő és gazdag anyagnak a feldolgozását. Levelem végére érve egy kis pesti beszámoló. Írod, hogy jól érzed magad, de az a baj, hogy hűvösek az idők. Hát még itt! Csodálatos - szép tavaszi napokkal búcsúzott a február. Aztán télel, faggal köszöntött a március. Tíz fok hideget is mértek, komiszabb idők jártak, mint decemberben. Most már szépen süt, de azért mégis hideg van. Sajnálhatod, hogy nem vettél részt a költői vitán az Írószövetségben. Roppant izgalmas volt és az „egéki csaptak a szenvedélyek”. Képzelted, egy éjszaka nem is volt elég a vitára, két szerdai napra volt szükség. A Csillag márciusi száma hozza [popup title="Kónya" format="Default click" activate="click" close text="Csillag, a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és kritikai havi folyóirata (1947. december – 1956. október). Kónya Lajos (Felsőgalla, 1914. november 2. – Bp., 1972. július 13.), költő. 1950-ben az Írószövetség lektorátusának vezetője, 1951–1954 között – a levél keletkezésének idején – az Írószövetség főtítkára. Mint a rendszer ünnepeit írója, kétszer is Kossuth-díjat (1950, 1953) kapott, 1953 után Nagy Imréhez csatlakozik, 1956 után lényegében kiszorult az irodalmi közéletből.]" referátumát. Meg tudod ott kint szerezni? Ha nem, elküldöm.

Szükszavú, pársoros lapod után nagyon várom hosszú, részletes baráti beszámolódat.

Baráti üdvözléssel: Kőbányai György [dramaturg]

Budapest, 1952. március 10.

Gépirat, a Magyar Filmgyártó Állami Vállalat céges levélpapírján. - A Kőbányai által vázolt propagandafilmszerencsére nem készült el.

d.

Mészöly Dezső Cseres Tibornak

1952. március 14.

Kedves Tibor!

Ne haragudj, hogy lapodra ilyen későn válaszolok. Folyton vártam az alkalmat, hogy [popup title="Horvaival" format="Default click" activate="click" close text="Horvai István (Szeged, 1922. december 15. – Bp., 2004. június 28.), rendező, színházigazgató. 1951–1957 között a Madách Színház igazgatója."] sikerül behatóan megbeszéljem novelládat. Most már nem várok. Horvai Pistát nem győzőm sajnálni... Ezt nem azért írom, hogy mentegessem előtted, amiért továbbra is türelmedet kéri, hanem, mert valóban embertelenül nehéz helyzetbe került a váratlanul nyakába szakadt rengeteg munka miatt. (Miótán [popup title="Ladányival" format="Default click" activate="click" close text="Ladányi Ferenc (Debrecen, 1909. december 10. – Bp., 1965. március 20.) színész, 1949–1960 között a Madách Színház tagja."] hat hétig próbált, újra kellett kezdenie a munkát [popup title="Bárdival" format="Default click" activate="click" close text="Bárdy György (Bp., 1921. május 26.–), színész, 1951–1958 között a Madách Színház tagja.], mert Ladányi elment a Szovjetunióba a magyar küldöttséggel - majd bevonult a pártiskolára. Utána kezdődött a darab II. szereposztásának próbája - az is heteket vett igénybe, de közben már meg kellett kezdeni a főiskolai vizsgaelőadás próbáit is... A Főiskolán ugyanis szintén [popup title="Sarkadi" format="Default click" activate="click" close text="Sarkadi Imre (Debrecen, 1921. augusztus 13. – Bp., 1961. április 12.) Kossuth-díjas (1955) író."] darabját játsszák a hallgatók... ezt [popup title="Lehotay" format="Default click" activate="click" close text="Lehotay Árpád (Lőcse, 1896. április 27. – Bp., 1953. október 19.), gépészmérnök, drámai színész, 1947-től a Belvárosi Színház rendezője és színésze."] rendezte volna, de megbetegedett... Erre átvette [popup title="Pártos" format="Default click" activate="click" close text="Pártos Géza (Bp., 1917. június 6. – Bp., 2003. augusztus 30.), rendező, 1949–1959 között a Madách Színházban.],... de most Pártost is elvitték pártiskolára, így ezt is Horvainak kell folytatni - úgy hogy közben még igazgat is egy rendezők nélkül maradt színházat - mert Hont Ferenc is megvált a színházról, még a télen...

Eleget untattalak belső ügyeinkkel... A lényeg az: Horvai arra kér, kezdj el dolgozni a velünk folytatott beszélgetés és saját fantáziád alapján, addig is, míg ő be nem kapcsolódhat a munkába. Elutazásokat előtti megbeszélésünk vejeje az volt, hogy Annuska alakja körül kell a mesét megváltoztatni. Mi úgy látjuk: jó volna Jánosék mellett egy másik pár: azok a fiatalok, akik már az új életben, az szövetkezetben élve, akadályok és kerülők nélkül egymásra találhatnak. Annuskáék, miután egyenesbe jutottak, bizonyára sokat mulatnak a másik páron... Hiszen ők jó előre tudták, hogy azok hova fognak végül is kilyukadni. Ez vígjátéki anyagnak hálás, és a darab eszmei mondanivalóját szolgálja. Szébb a szerelem a szocializmusban - vagy: a szocializmusban nincs gátja az igazi szerelemnek - vagy: gazdasági felszabadulás hozhatja meg az emberi érzések felszabadulását... Azt hiszem, ilyesmit akarsz mondani a darabban. Legutóbbi megbeszélésünkre úgy emlékszem vissza, hogy azon a fentiekben egyetértettünk. Mégis arra kérék, írd meg, ha bárhol bármilyen dramaturgij[ai] erőszakított érzet előzetes tanácsainkban.

Befejezésül megismétlem: Egészséges, sablonmentes vígjátékot remélünk a témától és jövő évi műsorunkban számítunk rá.

Baráti üdvözléssel Mészöly Dezső

Budapest, 1952. március 14.

Gépirat, a Madách Színház céges levélpapírján.

e.

Molnár Miklós Cseres Tibornak

1952. április 28.

Kedves Tibor!

Olvastam érdekes leveledet, amit az Írószövetségnek [popup title="küldtél." format="Default click" activate="click" close text="Az említett levelet – eddig – sem az Írószövetség, sem az író hátrahagyott levelezési anyagában nem találtuk."] Magad is említetted, és én is kérék: írd nekünk tudósítást a bolgár kultúra [popup title="életéről." format="Default click" activate="click" close text="A Csillag 1953. évi 1. számában megjelent „Bulgáriai emlékek” című íráson kívül (43–53.) másról nincs tudomásunk."] A levél olyan érdekes, hogy szinte kedvem lett volna részleteket közölni, de rájöttem, mégis helyesebb, ha inkább cikket kérünk. Jó volna, ha írnál ebben a cikkben a bolgár drámairodalomról, különösen abban a vonatkozásban, hogyan segíti a színpadi műsor az időszzerű politikai és társadalmi feladatok megoldását.

Második kérdésnek igen érdekesnek tartanám, ha részletesen beszámolnál [popup title="A dohány" format="Default click" activate="click" close text="1951-ben jelent meg Dimiter Dimov Tyutyun Dohány című regénye. A kritika minden oldalról támadta, mivel – véleményük szerint – nem ábrázolta kellő alapossággal és tisztelettel az illegális kommunista mozgalmat, a kommunista főhősnő pedig, rendezetlen magánélete ellenére túl rokonszerves. A Rabotnyicseszkó Delo-ban megjelent heves bírálatok hatására Dimov kénytelen volt művét átírni. Ezt a változatot fordította le, 1952-ben Bödey József, az eredeti szöveget pedig Juhász Péter – Dimov hozzájárulásával – ültette át magyarra, 1975-ben. 1955. május 28-án a Petőfi rádióban Gergely Erzsébet ismertette a művet, a Rádióújság pedig október 4-ei számában ajánlotta a kötetet."] körüli vitáról, úgy, hogy világosan megértsük belőle: konkrétan miben nyilvánult meg a szektarianizmus a művet elvető kritikában, és mi ebben a kérdésben a Párt álláspontja.

Harmadik kérdésnek helyes volna, ha a magyar irodalom bulgáriai fogadtatásáról írnál, kiemelve irodalmunk ottani sikereit, de őszintén szólva a minket ért bíráló megjegyzésekről is.

Kellemes [popup title="tanulmányutat" format="Default click" activate="click" close text="Cseres Tibor három hónapos bulgáriai tanulmányúton vett részt."] és sok tapasztalatgyűjtést kíván, elvtársi üdvözléssel:

[popup title="Molnár Miklós" format="Default click" activate="click" close text="Molnár Miklós (Bp. 1918. október 28. – 2003. november), újságíró, történész. 1950-től 1955-ig az Irodalmi Újság szerkesztője, illetve felelős szerkesztője. 1957-től Svájcban élt, az MTA külső tagjává választották."]

Budapest, 1952. április 28.

Gépirat, az Irodalmi Újság Szerkesztőségének céges levélpapírján.

f.

Egy olvasó levele Cseres Tibornak

1952. augusztus 8.

Cseres Tibor elvtárs!

Kedves Elvtársak!

Legutóbbi levelemben André Stil „Az első összecsapás” című könyvéről írtam az Elvtársaknak és válaszukban megírták nekem, hogy egy ma élő magyar író művéről írjak bírálatot. Cseres Tibor „Tél és nyár” című novellás kötete fekszik előttem. A novellák Cseres Tibor két rendszerben átélt élményeiről adnak képet az olvasónak. Az első novellák, amelyeket 1935-től 38-ig írt a szerző, az átkos Horty-éra idejében játszódó epizódok. A többiek, melyek 1949-től 51-ig terjedő időben keletkeztek, a szocializmust építő falusi magyar nép életéből kiragadott jelenetek. Ha párhuzamot vonunk a felszabadulás előtti és utáni művei között, akkor élesen megvilágítottak látszik az az átalakulás, amely az író egyéniségében, témaválasztásában megmutatkozik. A felszabadulás előtt novelláiban egyes emberek problémáival foglalkozik. Egyes emberek sora az, mely az író képzeletét megragadja. „A dinnecsősz”, a „Gyermek születik” stb. című novellái a proletár egyének

elnyomottságát vetítik elénk, bár szépen megírva, de mégsem eléggé élesen, meghatározva mondanivalóját. Írásaiból nem az osztályelnyomottság, hanem inkább az egyéni tragédia, vagy helyesebben az egyéni „balszerencse” domborodik ki.

Ezzel szemben a felszabadulás utáni novelláiban élesen tükröződik [!] vissza harcos, kollektív, szocializmust építő életünk közös, és egyéni aktualitásai. És ha ezekben a novellákban is kiemelkednek az egyének ügyei, mégis elválaszthatatlanul, a közösség ügyétől, a „Szerelmek” című novella alakjainak legbensőbb ügyéről, szerelmi életükről van szó, mely szerelmi érzés még az alakok előtt sem egészen tudatos, mégis e megnyilvánuláson keresztül mutatja be nekünk a gépállomás életét, a Munkás-Parasztszövetséget és a traktoros felvilágosító munkáját a parasztság között. „Az ajándékborjú” című novellájában helyesen világít rá a kulák alattomos fondorkodására, melyet tehetetlen dühében afelett, hogy nyílt támadásba nem mehet át, ravaszkodással igyekszik a TSzCs közelébe férkőzni. [!] Érdekes Kondor tsz elnök alakja is, aki opportunistá megalkuvással, szeviilis lélekkel húzódik a kulákhöz. Igen életszagú realitás árad ki a Hartmanné Kovács Ilonka személyéből. Nagyon szépen van megrajzolva az erélyes, körültekintő, de a női báj és kedvesség minden fegyverével ellátott párttitkár alakja, aki már az újtípusú ember, a felszabadult nő arcképe. A legszebb novella, talán a „Fazekasék” című novella. Ebben a novellában domborodik ki az egyszerű parasztok határtalan szeretete a magyar nép bölcs vezetője: Rákosi Mátyás iránt, aki akkor is közöttük él, ha nincs jelen, szavainak csengése akkor is fülükbe hangzik, amikor azok már régen elhangzottak, csupán reá kell gondolni és adva van a megoldás bonyolult problémáiknál. Meghatóan van megírva Rákosi elvtársnak, a nép vezetőjének személyes segítése és érdeklődése ezernyi gondja között is, -mellyel az egyszerű emberek problémáival foglalkozik.

Cseres Tibort eddig nem ismertem. Első könyve ez, amit tőle olvastam. Szeretném megkérdezni Cseres Tibor elvtársat, hogy mi az oka annak, hogy [popup title="1939-től 49-ig nem írt?" format="Default click" activate="click" close text="Cseres Tibor nem hallgatott a megjelölt időhatárok között sem. Versei, novellái, publicisztikai írásai jelentek meg. A gyors belpolitikai balrafordulás irodalom és sajtópolitikája azonban erősen befolyásolta munkásságát."] - (legalábbis „Tél és nyár” c. novellás kötetében ebből az időszakból nincsenek írásai). Ő, akinek stílusa zamatos, mondanivalója sok, miért hallgatott a felszabadulás után 1949-ig. Lehet, hogy csak én nem ismerem az írásait azokból az időkből. Több elvtársnak, kartársnak, dolgozótársamnak ajánlottam elolvasásra Cseres Tibor könyvét, és mindegyiküknek tetszett. Éppen ezért vagyunk kíváncsiak Cseres Tibor egész életére, hallgatásának okaira, mert ő hivatott arra, hogy a nép írója legyen. Remélem Cseres Tibor nem fog haragudni kíváncsiszódásomért. Meg fogja mondani, mi késztette hallgatásra és melyek voltak azok az erők, melyek újra megragadták a ma már ércesen, édesen bűgő hangját, mely a szívekbe hatol.

Aláírás, lakcím.

Budapest, 1952. augusztus 8.

Gépirat. - Az Állami Könyvterjesztő Vállalat Propaganda Osztálya küldte ezt az olvasói levelet az írónak az alábbi levél kíséretében: „Mellékelten elküldjük A. Frigyes olvasólevelezőnk (lakcím) levelét, melyben nagyon szépen foglalkozik a »Tél és nyár« c. elbeszéléskötettel. Szeretnénk, ha Cseres elvtárs olvasólevelezőnknek válaszolna, hiszen levelezésünk egyik célja éppen az, hogy olvasóink bírálják, és bírálatukkal segítsék írónk munkáját. Szeretnénk, ha Cseres elvtárs levelét hozzánk is elküldené.” Az író válaszelevele nincs birtokunkban.

2. 1953-1955

a.

Nagy László Cseres Tibornak

Kedves Barátom!

Találkozni akartam Veled a recept miatt, s ez nem sikerült. Azért írok, ha nem esne nehezedre, küldd el postán a címemre. Éldegélek öregesen. Megszületett a gyerek: fiúcska. Jó munkát kívánok és üdvözöllek.

Nagy László

Budapest, 1953. február 25.

Kézirat.

b.

Toma Ádám Cseres Tibornak

1954 (?)

Kedves Tibor!

Tudom, érdekel téged a [popup title="rizs." format="Default click" activate="click" close text="A levélíró a rizstermelőkről készülő műve miatt gyűjtötte az idevágó anyagokat, élményeket."] Ezért engedd meg, hogy egy kéziratomat megküldjem, talán némi tájékoztatást ad a jelenlegi problémák egy részéről, bár nem akarok nagyképűsködni, hogy én jaj, de kompetens lennék benne... Sem ennek, sem másnak, egyáltalán semminek sem vagyok a szakértője, tudod. De a kompetensek körül forgolódom évek óta. Az Élet és Tudomány rendelte, jó is, igaz is, mégsem jelenhetett meg, mert a szerkesztőbizottság úgy vélte: minek beszélni róla, amikor nincs rizs, nem kapható. Marha nézet. Hisz évek óta ez a helyzet, noha sokszorosát megtermeljük a hazai szükségletnek. Meg aztán: talán búza, disznó, marha, kukorica van? S mégis írunk róla.

Gratulálok legújabb [popup title="kötetedhez." format="Default click" activate="click" close text="Ez a Nádudvari emberek c. riportkötet lehetett, ami a Szépirodalmi Kiadónál jelent meg 1953-ban."] Sajnos, én nem olvastam, de hogy van újabb az nagy szó. Meg az is, hogy lépten-nyomon dicsérik. Például - hogy ki, nem mondom, mert még azt hinnéd, hogy fordított előjellel intrikálok? - azt mondják: őszinte, hiteles, emberi és magyar, s hogy Cseres több, különb, mint Sarkadi, vagy Urbán. Nem is ez a lényeg, de az, hogy olyanoktól hallottam, akiket becsülsz.

Szívélyesen üdvözöl [popup title="Toma Ádám" format="Default click" activate="click" close text="Toma Ádám, mezőgazdasági szakíró."]

Gépirat, keletezés nélkül.

c.

Illés Endre Cseres Tibornak

1954. február 22.

Kedves Tibor!

A [popup title="Rizsföldek" format="Default click" activate="click" close text="A mű Térdigérő tenger címen jelent meg 1954-ben a Szépirodalmi Kiadónál."] első részét elolvastuk, - regényednek ez a része nagyon tetszett, kíváncsian várjuk a folytatást. Apró megjegyzéseink lesznek, de ezekről előszóban. Jó lenne, ha ismerhetnénk a folytatást, s ezért arra kérek, írd meg azt rövid vázlatban, hogyan képzeled el a teljes regényt.

Jó munkát kíván, és szeretettel üdvözöl Illés Endre

Budapest, 1954. február 22.

Gépirat a Szépirodalmi Kiadó céges levélpapírján.

d.

Sarkadi Imre Cseres Tibornak

[popup title="Főhercegem!" format="Default click" activate="click" close text="Évődő megszólítás, miként a levelezőlap címzése is: Örgóf Cseres Tibor püspöknek.]

Jobb géppel írni. Egyszóval, volna egy akkora kérésem Nagyságodhoz, hogy ki se lehet mondani. Azaz: elutaztomban otthagytam [popup title="szobám" format="Default click" activate="click" close text="A szigligeti alkotóházban."] szekrényében balra felül a lakáskulcsomat. Ha azóta nem lenne ott, kérd már meg valamelyik lánykától, nem látta-e - s vágd zsebre. Ha hazaérsz, majd egyszer elszedem tőled. Nagyságod *Árva* [popup title="bárány című" format="Default click" activate="click" close text="A novella a Csillag 1954-es évfolyamában jelent meg a 173-182. oldalakon."] műve Nagyságod legjobb művei közé tartozik. Szűm gyönyörködött benne, persze leszámítva az opportunistá megalkuvást. Azahogy elfelejtetted közölni az olvasóval, hogy az árva Bárány időközben irgalmatlanul befűtött az illető asszonykának. Ez így férfias. S így válik érthetővé, hogy miért nem törődik veled a továbbiakban. Persze ennek a részletezésében férfias szemérem akadályozott meg, de azért a kelemen [popup title="ítélőszék" format="Default click" activate="click" close text="Utalás XIII. Kelemenre (1693-1769), aki indexre helyezte pl. Helvetius és Rousseau több művét."] előtt csak elmarasztaltatnál. [popup title="Dixi." format="Default click" activate="click" close text="Szóltam (latin)."] Irlygen küldöm üdvözlésem, mert mióta ismét pesti levegőt szívok, Petőffivel szolván „fabatkát sem ért már az élete” - s kívánom, hogy maradhattok jó hosszan. Minek reményében is - kifogyván közlendőim - kívánok nétek jó egészséget, maradtam Vazallusod és alrdeg Hercegeérseked mind minden jóban rosszban és gyanánt.

Imre, a sarkon lakó Ady [popup title="nemzetségből" format="Default click" activate="click" close text="Utalás költő voltára."] és pápai áldásom, természetesen - valamint, hogy üdvözlöm mindazokat, akiket szeretek ott.

Ölel Imre

Budapest, 1954. február 26

Gépirat.

e.

Illés Lajos Cseres Tibornak

1954. március 10.

Kedves Tibor!

Miután az „Árva bárány” immár nem árva többé (bekerült a [popup title="„karámba”," format="Default click" activate="click" close text="Csillag 1954. 2. szám 173-182."] nyugodt szívvel írok neked. Gondolom [popup title="regényed" format="Default click" activate="click" close text="Az 1956-ban megjelenő Here-báró c. regényről van szó."] a szép balatoni környezetben biztosan felnőtt azóta, s az a futó, méregető pillantás, amit még „serdületlen mivoltában” vettem rá, ma már aligha lehet bírálát alapja. Annyit mondok csak, hogy jó érzéssel gondolok rá, s erősen bízik abban, hogy jó regény lesz... Ha hazajössz Pestre, akkor arra kérek, hogy mindjárt mutasd meg. A „Kisdobos”-beli [popup title="meséd" format="Default click" activate="click" close text="A Pontyék áttelepülnek a Csillag 1954. 2. számában jelent meg (11-13.)."] mesélve is tetszett, s olvasva annál inkább. A tavalyi [popup title="„bojtárosat”" format="Default click" activate="click" close text="Az aranyoszrú bárányok bánata a Csillag 1953. 5. számában 11-13.) látott napvilágot."] azért jobban szerettem, de inkább szubjektív érzés. Az „Árva bárány”-ról jó véleményeket hallottunk. A leglényegesebb bíráló megjegyzésnek azt érzem, amit Veres Péter mondott. Tetszett neki az írás, de úgy látja, hogy az eddiginél még jobban kell törekedned új életmozzanatok felfedezésére.

A regényeden kívül számítunk - mint mindig - új novelláidra, elbeszéléseidre is. A viszontlátásig jó munkát kívánunk.

Eltvársi üdvözléssel Illés Lajos

Budapest, 1954. március 10.

Gépirat a Csillag Szerkesztőségének céges levélpapírján.

f.

Máté György Cseres Tibornak

1954. szeptember 16.

Kedves Cseres elvtárs!

Mint előrelátható volt, a [popup title="regényrészletet" format="Default click" activate="click" close text="Minden bizonnyal a Here-báró c. regény egyik szerelmi jelenetéről lehetett szó."] másodsorban terjedelme, elsősorban vérborbácsoló tartalma miatt nem tudjuk leközölni. Fiziológiai hatását magamon tapasztaltam. Ebből is látható, mennyire tetszett. - Keressél egy másik részletet, amelyben, mondjuk, ebédelnek, sétálnak, csak ezt ne csinálják!

Együttérzéssel: Maté György

Budapest, 1954. szeptember 16.

Gépirat a Béke és Szabadság Szerkesztősége céges levélpapírján, hosszú bélyegzővel hitelesítve.

g.

Petrovác István Cseres Tibornak

1955. január 9.

Kedves Cseres Elvtárs!

Próbáltam néhány verset kiválasztani, - amelyek talán közlésre is alkalmasak lennének, - bár én most úgy érzem, hogy a „Levél Menyasszonyomhoz” címűben (amit decemberben odaadtam Cseres elvtársnak) ezeknél jobban „én” vagyok, - talán azt a verset tartom legjobb - s rám legjellemzőbb mostani versemnek, s ezért kérném, ha lehet, elsősorban azt közöljék tőlem. Küldenék még egy verset („Szege” a címe) és egy kisebb novellát is, („kukumlálé”) - de azok most nincsenek meg nálam - gépelt példányban - viszont már egyszer elküldtem őket Lányi S. elvtársnő címére az Irodalmi Újsághoz. Amit itt küldök verseket, nagy részüket már szintén elküldtem - de mert Cseres elvtárs mondta, hogy nem találja őket - elküldöm még egyszer.

Kérem, adja át üdvözlémet a Szerkesztőség többi tagjának is, - szerettem volna, amikor fent voltam, Lányi Elvtársnővel is találkozni, de ő beteg volt. Őt külön is üdvözlöm. S kérem, Cseres elvtársat, lehetőleg ne sokára válaszolja meg levelemet.

Eltvársi üdvözléssel [popup title="Petrovác István" format="Default click" activate="click" close text="Petrovác István (Bp., 1933. június 22.), költő, író, műfordító, a levél írásakor a szegedi bölcsészkar orosz-szakos hallgatója.]

Szeged, 1955. január 9.

Kézirat.

h.

Csanádi Imre Cseres Tibornak

1955. március 8.

Kedves Tibor!

Megkaptam a két novellát. Nagyon jók! Messze kiemelkednek a többi közül. Nem kár ezeket olyanokkal együtt hagyni, mint pl. a „Majoros győz” stb. Aztán még egy: a kötet címe nem tetszik. A [popup title="címadó novellát" format="Default click" activate="click" close text="Nem tudjuk, mely novelláról van szó."] sem tartom annyira jelesnek, hogy ennek a címét kellene kiemelni. Ajánlom helyette a „Fereteg fia” [popup title="címet." format="Default click" activate="click" close text="A Magvető Kiadónál 1955-ben megjelent novelláskötetnek ez lett a címe."] Ez ugyan lóra vonatkozik, de azért jó. Gyors válaszod várom. Barátsággal köszönt és további jó munkát kíván

[popup title="Csanádi Imre" format="Default click" activate="click" close text="Csanádi Imre (Zámoly, 1920. január 10. – Bp. 1991. február 25.), költő, műfordító."]

Budapest, 1955. márc. 8.

Gépirat a Magvető Kiadó cégés levélpapírján.

i.

Illyés Gyula Cseres Tibornak

1955. augusztus 5.

Kedves Barátom,

Köszönöm [popup title="könyvedet," format="Default click" activate="click" close text="A Fereteg fia című elbeszéléskötetről van szó."] a szíves sorokat. Most fejeztem be az olvasást, s szívből örülök, hogy szívből gratulálhatok. Nem volt még alkalmam megmondani milyen sokra tartottam régóta már tehetségedet. Irodalmunk jövőjére gondolva egyik vigaszom, hogy izmosodását, teljesedését látom.

Jó munkát, szerencsét a továbbiakhoz is!

Baráti kézszorítással, [popup title="Illyés Gyula" format="Default click" activate="click" close text="Illyés Gyula (Felsőrácegrespuszta, 1902. november 2. – Bp., 1983. április 15.), író, költő, műfordító."]

Budapest, 1955. augusztus 5.

Kézirat.

j.

Hatvany Lajos Cseres Tibornak

Kedves Barátom!

Az esztendőt átnyavalyáskodtam, s mint beteghez illik, úgy éltem, mint Petőfi magyar [popup title="nemese," format="Default click" activate="click" close text="Pató Pál."] vagy ha az én esetemben parancsolod: főnemese. Ezért nem írtam és nem olvastam. Most, hogy magamhoz ocsúdom, láttam hozzá két [popup title="könyvedhez" format="Default click" activate="click" close text="A Térdigérő tengerről (1954) és a Fereteg fia c. elbeszéléskötetről (1955) van szó."], - mindkettőben megéreztem az alakok és a tájak leírásában, hogy milyen tehetséges író vagy. Épp csak a cselekménnyel van baj, alighanem az én hibámból. Mert városi ember vagyok, sőt mi több, lipótvárosi s a vidéki és éppenséggel a paraszti élet számomra idegen. S ha Móricz első méltánylói között voltam, azt csak rendkívül szuggesztív erejének köszönheti. Könyveidben minden jel arra mutat, hogy annak ideje is elkövetkezik. Mert egyelőre a legtöbb novellának a csattanója is nehezen érthető a számomra. Látom, [popup title="Örkény" format="Default click" activate="click" close text="Örkény István (Bp., 1912. április 5. – Bp. 1979. június 24.), író."] sem járt sokkal másként. De ezek olyan dolgok, amelyekről szívesen beszélnék Veled, - telefonom száma (...).

Add át kézsókomat és [popup title="Loli" format="Default click" activate="click" close text="Hatvany Lajos feleségének, Somogyi Jolánnak a beceneve."] üdvözlését szép és kedves Asszonyodnak, - a kettőnk üdvözléséből Te is vedd át a Magad tetemes részét.

Igaz embered: „Lacsi bá”, [popup title="Hatvany Lajos" format="Default click" activate="click" close text="Hatvany Lajos (Bp., 1880. október 28. – Bp. 1961. január 12.), író, kritikus, irodalomtörténész, a Nyugat c. folyóirat egyik alapítója."]

Budapest, 1955. szeptember 27.

Gépirat ceruzával aláírva.

k.

Toma Ádám Cseres Tibornak

1955.

Kedves Tibor!

Igazán kedves meglepetés ért, hogy ma a postás [popup title="könyvedet hozta." format="Default click" activate="click" close text="A Fereteg fia c. novelláskötetről van szó."] Sovány hízelgés számomra, mégis hadd mondjam meg, azon nyomban marokra fogtam és nekiláttam. Most éppen a [popup title="Katalin" format="Default click" activate="click" close text="Az említett kötetben található a Katalin könnyei c. novella (167–183.)"] könnyeiig jutottam. Közben egy-két apróságot elintéztem, és ha ezt a levelet megírom, folytatom, és még ma elolvasom az egészet. Miért írok egyáltalán? S akkor is ilyen hamar? Mert úgy látni, a jövőben a [popup title="Művelt Népnek" format="Default click" activate="click" close text="Művelt Nép (1947. július – 1948. május és 1950. április 4. – 1956. október 21.), kulturális folyóirat. Kiadója a Dolgozók Kulturális Szövetsége Országos Központja."] rendszeresen dolgozhatom: egy cikkemet újfent elfogadták s egy másikra meg fölkertek: az az ötletem támadt, hogy ha addig mással nem terveztek, holnap bemegyek, fölajánlok, hogy a magam módján ismertetőt írjak a Te kötetedről. Persze, mondhatod: hogy kerül a csizma az asztalra? Trágyarevű volt szerkesztője miként mer beleártózkodni a [popup title="Parnasszusba?" format="Default click" activate="click" close text="Az Állami Gazdaságok c. lapra utal, melyben cikkei jelentek meg."]

Nos, már annyit látok a kötetből, hogy a hiányoknál kezdjem (lehet, hogy csak én vagyok mafla? Lehet...), az egyik elbeszélésből nem értek valamit. Az Emberek próbája címűből. Nem értem, hogy a 123. oldalon hogyan, miért kerül - [popup title="Deus ex machina" format="Default click" activate="click" close text="Szó szerint „isten a gépből”, azaz isteni beavatkozás, ami váratlanul, vagy csodálatos módon megold egy problémát."] - hirtelenjében elő ama bizonyos traktoros, aki megkeresztelte Szondát? Most egyébként is nem traktoron (nem talajművelő traktoron van), hanem vontatón jött! Apróság, de mivel épp ezen az oldalon van, hadd jegyezzem meg: nem értem, Cseres, aki olyan szépen tud magyarul, hogyan tőri meg, hogyan képes olyan mellérendelő szóösszetételeket leírni, mint a (123. old. alulról a negyedik sor) „vontatólárma”? Ilyen szó nincs a mi nyelvünkben. Még kefében is kijavítottam volna, így ... az égre durrogó vontató lármaja is átszap...

Szóval, kérek, ha elfogadja [popup title="Demeter" format="Default click" activate="click" close text="Közlebbit nem tudunk róla."] az ajánlkozásomat és írok ismertetőt kötetedről, (ha nem [popup title="Fekete Gyula" format="Default click" activate="click" close text="Fekete Gyula (Mezőkeresztes, 1922. február 26. – Bp., 2010. január 16.): író, szociográfus, újságíró."] tartja főn magának?) addigra írd meg, magyarul is meg, amit nem értek. Bár eddig sem volt sok közös dolgunk, mégis kíváncsian olvastam volna, ha néhány sort olvashatok felőled abban a levélben, amit a kis pakkhoz nem tettél. Én azonban, ha Te tartózkodtál is nekem írni, most rákényszerítetek: ismét egy kéziratot küldök: kérelek, fűsd át és igazán őszintén írd meg néhány sorban a véleményedet. Nagy segítség volna a számomra, mert merészelttem tervezni, hogy az előzőleg szándékozott riportkötet helyett (amire már műfajánál fogva sem járnak jó szelek, hiszen a riportnak konkrét, tényeket ismertetőnek kell lenni!) belevágok egy elbeszéléskötetbe. Az elsők közül küldöm a legfrissebbet: több példányom ebből nincs is. Valamennyi „Balatoni elbeszélések” címmel, balatoni tárgyú lenne, a régi és a közeli múltból s főként a mából. Gondolom, ha ennek a nagy nemzeti pocsolyánknak festője is került, s a festőt jól szolgálta a téma, lehetne talán írója is, hacsak magamfajta kezdő sűvölvény is, aki elég sok esztendőt eleresztett, marhasággal kínlódván. Szerkezetében, megkonstruálásai elvében az első [popup title="írásod" format="Default click" activate="click" close text="Át a jégen c. novella. I. m. 5–12."] tetszett eddig a legjobban: a nemes igazalom úgy magával ragadott, hogy utána még egyszer el kellett olvasnom: olyan gyorsan faltam akaratlanul is, hogy egyes összefüggéseket ellenőriznem kellett, nem ejtettél-e lapszűrt. Nem. Én bizony az ilyen tömör, magvas, drámai, dinamikus novellát tartom, érzem a korszerű novellairás járható útjának. Magam is igyekszem ekkora terjedelemben sűríteni az én egyelőre csak szándékolt írásaimat. „Annyi új” nálam lesz, hogy nem csak

proletárokról és parasztokról fogok írni, de ami hiányzik: kispolgárokról és főleg nagypolgárokról is, meg arról, hogy mit csinál, hogyan él, vélekedik ma a volt dzsentri, a nem értelmiségi volt középosztály, akiről nem ír senki. (Amit Örkény legutóbb az Irodalmi Újságban vagy talán a [popup title="Csillagban írt," format="Default click" activate="click" close text="Nem tudjuk mely írásokra utalhatott."] az képtelenség, olyan nincs a valóságban, merő kitalálás!) [popup title="Urbán" format="Default click" activate="click" close text="Urbán Ernő (Sárvár, 1918. szeptember 4. – Bp., 1974. szeptember 19.): költő, író, újságíró."] se, Sarkadi se nyúl az általam említett osztálybeliekhez és rétegbeliekhez. Nem, mert hitelesen nem ismerik. Szerintem pedig mindenképpen le kell leplezni azokat a nagypolgárvadékokat, akik ma inkább „persona gráták” a közéletben, a pártban, mint a régi becsületes kispolgárok és értelmiségiek, - s merem mondani, hogy igazíró dolgozó parasztok meg prolik!!!!!!! - fiai, lányai. Mint bennszülött, ennyivel tartozunk az igazságnak, a forradalomnak, a nemzetnek, a magyar népnek is! Ez nem nacionalizmus, nem narodnyikság, ez a józan ész parancsa: csak ahhoz adjon invenciót és tehetséget a jó ég, hogy ezt diplomatikusan, politikusan, ideológiailag becsületesen és maradandóan kifejezhessük.

Ha már ennyit fecsegetem, hadd toldjam még meg. Sajnos nem ismered a feleségemet. Csak azért mert: Ötholdas fejér megyei paraszt lánya (szívből és tudatosan vettem el, illyentől akartam, akarok utódokat). Nos, ő is, az egész retyerutyája is igen fogékony, a régi világban is olvastak. A parasztpárt helyi elnöke volt az apósom, az ő bátyja meg, mint földosztó paraszt 1918 után emigrációba kényszerült, megvan ma is. Szóval, nem véletlen, hogy ők valamennyien ezt mondják: Hagyjatok már bennünket a paraszti témákkal. Kérjü! Minket az érdekel: mit csinálnak mások, mert ismerjük a parasztot, az életformát is, régen is, ma is. Az érdekelne, hogyha kimászunk belőle: mi lesz, mint igenis kispolgárokkal vagy értelmiségiekkel? (Parasztok, prolik nem akarnak lenni!)

Bármily dadogva, vázlatosan mondom is ezt, nagy intelem. Nem járható a Sarkadi által keresett móríci útefelevenítése. Amit abból, a kapitalista viszonyok között ábrázolva a parasztságot, ki lehetett hozni, azt ő kibányászta és művészi formában meghagyta nekünk. A Veres Péter szociográfiai, nagyon kevés regényi elemet, módszert mutató ábrázolása sem követhető. Stilizáltan kell írni mindenről: a művészet sohasem a fotografálás volt az irodalomban, sohasem lesz az. Olyan sorsára jut Péter, mint [popup title="Eötvös." format="Default click" activate="click" close text="Eötvös József (Buga, 1813. szeptember 13. – Pest, 1871. február 2.), író, költő, politikus."] A műltről is csak így van már értelme írni: egyébként, ha másra kíváncsi az utókor, előveszi majd az egykori napisajtót, statisztikákat, tanulmányokat, parlamenti naplókat és nem az oldott, higított, provinciális forrásokat...

Ne fedj meg, hogy ennyit mertem fecsegni. A két kérdésre kérem a válaszodat. Mindkettőre szükségem van. A kötetedet hálással köszönöm, mindig kedves, becses emlék lesz számomra Tőled.

Szeretettel köszönt Adám

Ui. Először Tőled olvastam az irodalomban a sikár-[popup title="gyökérről." format="Default click" activate="click" close text="A sivar homokban élni tudó fűfélék (Andropogon Ischaemum, Pollinia Gryllus) bojtos gyökerüket a begyepesedett helyeken gyűjtik és sikár néven kefekészítésre használják. Egyes források szerint (ajak)pirosítónak is alkalmas sikárgyökér is létezett. Nem egyértelmű, hogy mire gondolt a levélíró, elképzelése valószínűsíthetően nem állt erős gazdasági talapzaton."] Egy kutatóknak nagyon nagy terve van vele - a rizsnél, szőlőnél még a gombánál is nagyobb üzlet (piacképes!!) lenne. Nincs az a mennyiség, amit el ne bíránk belőle adni. Ha érdekel (jó barátom) összejöhethet vele - megérné...

x=eleve más a szántó, más a vontató traktor, bár az előbbi is lehet vontatásra használni, nem szabad, nem szokás.

Gépirat, kézzel írt javításokkal, betoldásokkal. -Keltezés nincs. Az emlegetett mű megjelenéséből következően 1955-ben küldhette a levélíró.

I.

Cseres Tibor Koczogh Ákosnak

1955. december 29.

Kedves [popup title="Ákoskám!" format="Default click" activate="click" close text="Koczogh Ákos (Bp., 1915. december 2. – Bp., 1986. november 29.), irodalomtörténész, művészettörténész. Már fiatal bölcsészhallgatóként bekapcsolódott a falukutató munkába, majd 1936-ban a Márciusi Front mozgalmaéhoz csatlakozott. 1945 után Debrecenben gimnáziumi tanár, később egyetemi magántanár, majd tanszékvezető docens lett a debreceni bölcsészkaron. Megszervezte az Írószövetség debreceni csoportját, és szerkesztette az Alföld c. irodalmi folyóiratot. 1958-tól Budapesten-en élt. Részt vett a református egyház műemlékeinek felmérésében, az Iparművészeti Tanács munkájában, szerkesztette annak folyóiratát. Rádióelőadásokat tartott, irodalomtörténeti, esztétikai, művészettörténeti kritikákat, tanulmányokat publikált, de írt elbeszéléseket, útirajzokat is.]"

Derékig, vagy talán nyakig ülök következő [popup title="regényemben," format="Default click" activate="click" close text="A Here-báró c. regényről van szó.]" amely mindennapi örömem, győtrődésem és szórakozásom, de leginkább győtrelemem mégis. Egészen vidéken élek itt, fenn a negyedik emeleten, rádióm kiégett, telefonunk is süket legtöbnyire, a világgal csak a postás kapcsol össze és vásárlásból bosszúsan hazatérő hitvesem, meg iskolai bánatát-örömét élém teregető leánygyermekem. De most ő nincsen itthon s feleségem is napokra előre beszerzi az enniaválót, hát így aztán csak a postás marad. Néha úgy érzem, hogy az visel rám gondot, aki az ég madarait táplálja. Ez is olyan vidéki érzés, nem tudom, meddig lehet tartani. Mióta a legutolsó könyvem ára elfogyott, szűkösen mindig kerül annyi forintunk, amennyivel el tudunk vergődni, néha egészen váratlan forrásból. Ilyen gondviselés lehet az, hogy az irodalom irányításából csak a lapokból értesülök, legtöbbször ezért fordulhat elő, hogy az élenjárók bátorságától, gyávaságától olykor lemaradok, koronkint meg messzi előttük érzem magam. (Ebből ugyan könnyen bajok származhatnak a következő félévi pénzellátmányunk esélyit illetően.) Lemezjátzó! - Jut eszembe kérdésed. Hol van az most!

Ellenben azért el nem csüggedünk. Te se csüggedj, s az mindenképpen jó, hogy novelláskönyved kész. Nem írod, melyik Magvetőnél. Ha a pestinél fogna, szeretném elolvasni még kész-gépiratban. Ha egyébrét nem, azért, hogy pihent szemmel egy-két szösszenetre felhívjam figyelmed, nyomdába adás előtt. Az efféle apró részletbírálat és néhány szavas, vagy soros mutálás nagyon fel tudja rázni és végleges formába képes zökkenteni az egyébként jót is. Nemrégiben Sarkadi készülő novellás [popup title="könyvét" format="Default click" activate="click" close text="Elmaradt találkozás címmel jelent meg, 1956-ban.]" szemeltem végig, hol nyikorognak a történetek csuklói. Különböző olajokat és csapágyakat javasoltam, de amilyen hiú zsenialitására, nem veszi figyelembe a jámbor pályatárs megjegyzéseit. Rossz is lesz ez a kötet.

Visegrádra nem megyünk - drága az most nekünk. Itthon sokkal kevesebből eltart engem a feleségem. Viszont, ha jöttök, ne kerüljétek el tanyánkat. Utánajárás nem kímélve sikerült megszereznem Expresszionizmus c. könyvedet, szeretném, ha 17 esztendő s késedelemmel dedikáló sorokkal látnád el.

Sajnos [popup title="Sekszpir" format="Default click" activate="click" close text="Shakespeare"] bevezetődet nem olvashattam még, mert családi tanácsunk kétségkedik, melyik kötést vegyük meg a három közül, de még a legolcsóbbik is szervezési nehézségbe ütközik.

Nóri csókját és üdvözlét küldi, én meg kézcsókkal és öleléssel búcsúozom Tibor

Budapest, 1955. december 29.

Gépirat.

3. 1956

a.

Cseres Tibor Koczogh Ákosnak

1956. február 13.

Nagyságos Uram,

gratuláló [popup title="sora!" format="Default click" activate="click" close text="Minden bizonnyal az 1955-ben megjelent Fergeteg fia c. novellás kötetéhez.]" porig aláztak. Ezt kellett megérnem, hogy így bánjon velem? Reméltem pedig, hogy pellengéret díjnokságomnak megjegyzéstelenül hagyja elfutni az idő óceánjában. Ezzel engem pénztől ütöttek el Uram! Nagyobb pénztől! Tárgyra! Kiáltom magamnak lelkesítően. Elolvastam novelláid. Gondolkoztam rajtuk, aztán megint elolvastam őket. Attól tartok még mindig, hogy véleményem nem eléggé részletes, nem eléggé gyakorlatias. De személyesen lehetne csak egészen bőven és teljes haszonnal beszélni külön-külön darabról-darabra szállva.

Kezdem mindjárt a stílussal. Végestelen végig, mondatról mondatra tetszik: szép, ízes. S a novellák legtöbbször mégsem egészen teljes hatású. Ez egyrészt a szerkesztés miatt van így, másrészt a laza, vagyis ellazított célratörés miatt. Példákat a felsorolásban próbálom hozni. Óvatos Kerekes: 7 lapnyi expozíció, 2 lap főcselekmény - micsoda aránytalanság! Addig, hogy a kulcsokat átadja a házmesternek, legfeljebb két lap lehet, a szerelők munkája viszont legalább 4, amelyben, ha egyáltalán érdekessé akarod tenni, valami olyan játék kell, ami okot ad azt hinnünk, hogy ezek csakugyan tolvajok - pedig csak a háziúr kóros félelmét ismerik fel és mókáznak. A poen megvan - véletlenül csakugyan elviszik a kalapácsot stb. Családtag: itt is 9 lap az előkészítés! Különben minden benne van, és jól van benne - de mivel a néni sorsáért nem folyik eléggé késhegyig menő küzdelem, ő maga nem dől be annyira, hogy a meredély szélén botorkáljon (amit csak a végén oldának fel) nem elég feszült. Vénasszony: jó. Már olvastam, akkor is tetszett. A fűtő: Majdnem jó. Az egészet Zsófi tudatán kell végigfuttatni! Csuli: több történet egybeszerkesztve, anélkül, hogy az elején exponálnád keményen, durván a disznóságot. A kapagép itt három sornál többet nem kaphat. A felszökkenő jólét egyébként józú etimológiája nem ide, máshová kívánczok. Kítűnő félkész áru, de máshová kell tenni. Ennek a novellának három hőse van: Csuli, Kocsis és a halász - egyenrangúak. Persze a két ember a végén felmagasodik. Őszi nyírfa: Rettenetesen meglep, hogy a novella a vénasszony halálára szalad ki. Ez teljesen előkészítetlen. Emberség: kítűnő nyersanyag. Ehhez azonban még történet kell, mely nyomokban meg is van. Így: karcolat, portré. Karácsonyi lázadás: minden jó elem meg van benne. Első személyben a kis Mikin keresztül kell feszíteni, expresszív, szubjektív, fájdalmas naivsággal. Béna gyermekem: Nem elég feszült. A borzalmak egyáltalán nincsenek megírva. Az ilyenfajta szűkszávúság kiveszi a [popup title="spannungot." format="Default click" activate="click" close text="Feszültséget"] Ezen a terjedelmen belül, néhol fájdalmasan bőbeszédűnek kell lenned!

Hitvány vasműves. Nem kell odaírni, hogy vázlat. Mert nem is vázlat, csak azért mert könnyűszerrel el lehet képzelni, hogy hogyan egészülhetne ki regénnyé ez az elbeszélés. Így, amint van, késznek érzem ezt. Sajnos egyedi esete a magyar történelmi elbeszélésnek. Talán mindössze János figuráját kívánnám egy kicsit tovább rajzoltatni még a későbbiek során, tehát a kolozsvári környezetben. Még egy szót a Béna gyermekemhez. Ezt nem szabad első személyben elmondani, itt rideg, tárgyilagos pontossággal kell adni az anya küzdelmét és borzalmát. Ezt is a feszültség miatt.

Ezeket az írásokat a sikere és a nagyobb sikere ugyanis a feszültségen és a még nagyobb feszültségen múlik. Ám akár hozzájuk se nyúl, ezek így is jó, élvezetes írások. De nem izgalmasak. Amiket felbőgogtem, azt mind a vélt izgalmasítás végett hánytorgattam.

Már megbocsáss! Kimeríthetetlen baráti üdvözléssel Tiborod

Budapest, 1956. február 13.

Gépirat.

b.

Ungvári Tamás Cseres Tibornak

1956. április 9.

Tisztelt művész urat, kedves feleségét és leánykáját szeretettel üdvözlöli Lipcséből németül megjelent műveinek szorgalmas olvasója.

[popup title="Ungvári Tamás" format="Default click" activate="click" close text="Ungvári Tamás (Bp., 1930. szeptember 25.) író, műfordító, kritikus. "]

Leipzig, 1956. április 9.

Kézirat képslapon

c.

Sombori Sándor Cseres Tibornak

1956. június 16.

Kedves Tiborc,

hadd kezdjem egy kis [popup title="curriculum vitae-vel." format="Default click" activate="click" close text="Életrajz (latin)."] Most, hogy lapod megjött, egy csomó emlék kelt életre azokból a zaklatott pesti napokból, amikor utoljára találkoztunk. Említettem feleségemnek lapod érkezését, s ő is kedvesen emlékezett meg a feleségedről, aki akkor, azokban a [popup title="napokban" format="Default click" activate="click" close text="1944 késő ősze."] ugyancsak ifjasszony vala, miként az enyém. Már nem is tudom, hogy a Lukácsban vagy a Németvölgyi vagy Böszörményi úton kerestelek-e fel, midőn már égett a talaj a lábam alatt, hogy rejtis el magadnál, de te is idegeneknél vegetáltál, s így én később, december 12-én, merész huszárvágással s a házmesterünk figyelmének kijátszásával nem nyugatra, hanem keletre indultam, hogy minél előbb átessenem az elkerülhetetlen. Kistarcán húzódtam meg, regényes körülmények között, dec. 29-ig, mikor is másnap reggel bejötték a szovjet és román csapatok. Márciusig ott tolmácsolással, éhezéssel és tanítósodással töltvén az időt, fölöttébb elfogott a honvágyának nevezett betegség s kalandos úton-módon hazajöttünk szülőfalunkba szüleinkhez, a Sepsiszentgyörgy melletti Rétyre. Feleségem is odavál, ott volt tanítónői állása, melyet nyomban visszakapott. Én ismét felmentem Kolozsvárra, de az állásomat már betöltötték a ref. kollégiumban, így közelebb húzódtam Háromszékhez. Csákszeredában töltöttem néhány hónapot, ahol a pedellus elvtárs úr egy bizonyos Portik nevezetű vala. 1945 szept[ember]től, mind a mai napig s[eps]iszentgyörgyi lakos volnék.

Tíz évig szolgáltam a tanügyet, hol jó kedvvel, hol elkeseredve, míg aztán az idén lőn a nagy elhatározás, és szakítottam a tanársággal, és átjöttem a helybeli állami magyar színházhoz dramaturg minőségben. Itt remekül érzem magam, csak azt bánom, hogy ilyen későre szakítottam a tanügyi napszámok életével. Közben, az eltelt tíz esztendőben sok minden megírivaló történt, de hát majd egyszer szóban, ha annyi pénzem lesz, hogy útlevelet váltva magam is kiruccanjak.

Az irodalommal időközben sokat kacérkodtam, bár jóval kevesebbet, mint tudtam volna. Talán emlékszel még boldogult [popup title="költő-korodból," format="Default click" activate="click" close text="Az 1933-tól 1949-ig terjedő időben a címzett elsősorban, bár korántsem kizárólag verseket írt és közölt. Akkor úgy tűnt, hogy a vers lesz fő kifejező eszköze, a kritika is így fogadta, ám pl. Veres Péter megérezte benne a sokat ígérő prózaíró."] hogy én afféle esszéíró férfiúnak készültem s mintegy 40 cikk és tanulmány boldog atyjaként ért a háború végső fordulata. Hazatérésem után sok nagy terv foglalkoztatott, de mintegy két évi készülés után, 1947-ben, megszületett „A világozottság százada” című [popup title="első" format="Default click" activate="click" close text="1947-ben jelent meg Sepsiszentgyörgyön."] könyvi agyszüleményem, mely is a XVIII. sz[ázad] irodalmi monográfiája akart lenni. Ebből egyszer küldök egy példányt neked is, ha lesz kitél. Ekkor némi jóakarók jobboldali támadása után beszünttettem tollforgatói ténykedésem, s csak 1948-ban, év végén ragadtam tollat ismét, midőn a színházat városunkba helyezték. Attól kezdve majd minden évben eregettem egy-egy színdarabfordítást románból, de már írói álnéven. [popup title="Sombori" format="Default click" activate="click" close text="Eredeti neve Salamon Sándor volt."] Sándor nevezettel. Azóta is csak így írogatok, amikor van mit írnom. Lassan átképeztem hajlandóságaimat a színművészet felé. Nos, ma a harmadik eredetű tartok s gubbaszt fiókomban egy Mikszáth-átdolgozás is. Mindebből kettőt vállalkozó szívesen és bármikor, a Balassi c. dráma és a Gábor Áron c. [tört]énelmi színművet. Ezekről és ezek sorsáról majd később írok, ha érdekel, de most beszéljünk másról.

Neveddel pár éve találkoztam. Novelláidat olvastam és tünődtem, te vagy-e, hiszen ezekből sehol sem lehet kiolvasni azt a Cs. T-t, akit én ismertem. Igaz, akkoriban csak verseket írtál. A mi barátságunk sem volt, sem hosszú, sem régi keletű, sem tartós, sem mély. Még barátság sem volt, csak ismeretség és szimpátia. Ha most visszagondolok, úgy érzem, bogaraid ellenére, jóbarátok tudtunk volna lenni, ha a sors egy kicsit egymás közelében tart. Kérdésem magától, mi értelme van ennek a „felújításnak”? A felmelegített étel már nem élvezhető. Érdemes-e írnom neked? Nem valószínű, hogy ez a kapcsolat újra megteremthető volna. Elszakadtunk, mások az életkörülményeink, barátaink, problémáink. Mégis írok, s ezt nézd el nekem, mert itt, az „egyetlen” igazi irodalmi létező oly távol, szükséglet, vigasz és felgyógyulás kibeszélgetni magamat valakivel, aki ott van, ahol magam is szeretnék élni, s ahol jogom volna élni nekem is, sokkal inkább, mint sokaknak. (Ez nem reád vonatkozik.)

Nos, olvasva novelláidat, nem találtam bennük Erdélyt, ellenben olyan hiteles alföldi élményekkel találkoztam, s olyan kítűnő nyelvi meglepetések értek, hogy csak ámultam. Hol nőttél fel? Honnan szedted ezeket a valódi falusi [popup title="élményeket?" format="Default click" activate="click" close text="Csanádapáca, Medgyesbodzás, a viharosok világa érhető tetten, mint fiatalkori élmény, ami gazdagodott későbbi, igen sűrű ország s falulátogatásai során."] Ami a legkellemebben lepett meg, az a humorod volt, melyet Nagy Lajos [popup title="halála óta" format="Default click" activate="click" close text="Az 1883-ban született író, publicista 1954. október 28-án halt meg Budapesten."] már csak [popup title="Rideg Sándor," format="Default click" activate="click" close text="Rideg Sándor (Törtel, 1903. február 12. – Bp., 1966. február 8.), író."] Tamási, néha Urbán meg te képviselsz irodalmunkban, Asztalos István fogytán lévén mind írói mondanivalójának, mind vonzóerejének. Hej, a humor, az nagy dolog, de majd egyszer talán írok erről is, illetve írásaidról is. Egyébként nagy izgalommal olvastam

Asztalos könyvét, 1945-ben (Író a hadak útján), melyben téged is említ személyesen s olyan helyeket és [popup title="eseményeket," format="Default click" activate="click" close text="Cseres Tibor és Asztalos István nyílt parancsot szerezve szökött Egerből Budapestre."] amelyeket magam is láttam és végig éltem. Válaszodban ne felejtés megemlékezni Ferencz Lajró! Mi van vele? Szeretnék hírt hallani felőle. Gondolom, még az idén kijön az [fűűsági] Kiadónál a regénynek is feldolgozott Gábor Áron, melyben sok csíki vonatkozású rész is lesz, a somlyai iskola stb., szeretném, ha az ő kezébe is eljuttathatnék egy példányt.

Kedves Tiborc, szeretném ezt a mi kis színházunkat egy kissé megszélesítenem a sajtóban. Írtam már híreket, apró közleményeket róla a Színház és Mozinak, a Színház és Filmművészetnek, de ne adj isten, hogy leközöltek volna valamit belőlük. A marosvásárhelyi Székely Színházról mindig jelennek meg hírek, erről a küszködő, Déryné-korabeli feladatokat és szerepet vállaló másik székelyföldi színházról soha. Már most arra kérek, ha majd küldök neked ilyen kis közleményeket, csúsztasd be a hírek közé, mert nem tudod felmérni, hogy milyen jól esik itt az embereknek, ha megemlékezik az [popup title="I.U." format="Default click" activate="click" close text="Irodalmi Újság, mint említettük, Cseres Tibor a vers és novella anyagért felelős szerkesztő volt a lapnál."] rólok is. Itt alább majd írok egy pár sort ebbe a levelembe is, majd vágd le, mert külön papírral nem vastagíthatom a levelet.

A színházon kívül pedig magam is szeretnék hébe-hóba megereszteni egy cikket. Az a kérdés, elvben lehetséges-e ez nálatok? Közölnétek-e ti tőlem valamit? Mi a szerkesztőség állásfoglalása ebben a kérdésben. Külföld, a személy leigazolása stb.? Erre is válaszolj majd leveledben, melyet türelmetlenül várok. Írd le te is nagy vonalakban, hogy mi történt veled időközben, hogyan csaptál át a prózára, honnan veszed írásaidhoz a falut stb. Ha Urbánnal jól vagy, kérdezd meg, emlékszik-e arra a kolozsvári magyar szakos hallgatóra, aki a pesti magyar szakosokat fogadta 1941-ben és amolyan seniorféleségként őket kalauzolta mindenféle kolozsvári látogatásuk alkalmával? Az ti. én volnék. Én emlékszem rá, ő is verselt akkoriban s Kolozsvárt [popup title="Dégh Lindával" format="Default click" activate="click" close text="Dégh Linda = Doctor Linda (Bp., 1918. március 18. – ?), néprajztudós. Az Indiana Univ. Bloomington rendkívüli tanára és néprajzi tanszékének vezetője. Számos tudományos társaság tagja, folyóiratok szerkesztője."] űzte az esztét nagy ifjonti felbuzdulással. Emlékszem még Boa Palira és Mágóri Böske-re abból a társaságból.

Nos, várom, hogy írjál, éledő barátsággal üdvözöllek [popup title="S. Sándor" format="Default click" activate="click" close text="Sombori Sándor (Barátka, 1920. október 14. – ?), irodalomtörténész. 1956–1959-ben, majd 1963 és 1969 között a sepsiszentgyörgyi színház dramaturgja.]"

Ime néhány hírecske: [Sombori Sándor levélének befejező részét - jelenleg - nem találjuk.]

Sepsiszentgyörgy, 1956. június 16.

Gépirat.

d.

Kodolányi János Cseres Tibornak

1956. július 2.

Kedves Barátom,

„Here-báró” c. könyvének dedikálásával és megküldésével igen nagy örömet szerzett. Hálásan köszönöm. Azonnal elolvastam és boldogan látom, hogy európai színvonalú, kitűnő és jellegzetesen magyar és korszerű munkát írt. Ezen nem csodálkozom, mert legelső verseskönyvecskéje óta szemmel tartom tevékenységét s örülök munkája eredményének.

Szívesen találkoznék Magával s beszélgetnék el személyesen is a bizonyára meglévő közös kérdésekről.

Baráti üdvözléssel: K. János

Balatonakarattya, 1956. július 2.

Kézirat, levelezőlapon.

e.

Koczogh Ákos Cseres Tibornak

1956. október 10.

Kedves Tiborom!

Jó néhány hete írtam, azóta semmi válasz. És megint tolakodom, mert nagyon kevesetek közül téged szeretlek, és nem tudom, mi van Veled. Úgy látszik: mégis igaz, hogy az ember csak Vecsésig ember. Maradok én itt, ha kell, beleveszek ebbe a szörnyű semmibe, hiszen [popup title="Gulyás Pali" format="Default click" activate="click" close text="Gulyás Pál (Bp., 1881. január 5. – Bp., 1963. május 30.), irodalomtörténész, bibliográfus."] nálam ezerszer többet ért, és itt kellett pusztulnia, itt nőtt fölébe, aki a hóna alatt elért. Hát mindegy. Mióta eljöttem Pestről, egy sort sem kaptam senkitől. Hát könyörögni kell érte? Hát mi nem vagyunk itt senkik, semmik, hát hiába szeretünk, hiába szeretjük a legjobbat, legbecsületesebbet? Megbántottalak? Jó volt Bécsben? Nem tudok azóta a felmenetelről semmit. Csak azt láttam, hogy Te kimaradtál az Irodalmi [popup title="Újságtól." format="Default click" activate="click" close text="A kiválás mögött feltételezett személyi összefüggésre nincs adatunk."] Talán [popup title="Örkény miatt?" format="Default click" activate="click" close text="A ránk maradt levelekből úgy tűnik, Örkény István és Cseres Tibor mindvégig baráti viszonyban voltak, nagyra becsülték egymás irodalmi munkásságát."] Nagyon fájt. Miattad. Hát ne bánjanak úgy veled! Azóta írtam [popup title="Czine Miskának," format="Default click" activate="click" close text="Czine Mihály (Nyírmegyes, 1929. április 5. – Bp., 1999. január. 21.), irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár."] aki talán mégis becsületes gyerek, hogy írni akarok a [popup title="novelláidról," format="Default click" activate="click" close text="Feltehetően a Fergeteg fia című novelláskötetről lehet szó."] nehogy valaki elpimaszkodja.

Holnap után értelmiségi ankét. Én nyitom meg. Keserűen, epésen kellene, de mégsem lesz az, ami engem illet, csak ami egyebet illet. Megnyílt a [popup title="Medgyesy" format="Default click" activate="click" close text="Medgyessy Ferenc (Debrecen, 1881. január 10. – Bp., 1958. július 20.), szobrász, művészetet a népi realizmus, a plasztika műfaji törvényeinek tiszteletben tartása jellemezte."] kiállítás itt is. Ezeknek kellett volna lenni, alig voltak százan. Hát miért? Az, hogy oda [popup title="ajánlottál," format="Default click" activate="click" close text="A formálódó új, írószövetségi folyóirat, a Nagyvilág szerkesztőségébe."] életem legszebb emléke maradt, ha nem is sikerült. De hány ilyen gesztus van? Nekünk itt kell elrohadni. Nem baj, no, nem baj. De legalább azt érzem, hogy nem utolsó vagyok az életemben. Érted??? Legyetek jók. Nőrit, a Kis Hegedűst [?], Téged is sok-sok szeretettel köszöntünk, ölelünk, Ákos

Debrecen, 1956. október 10.

f.

Cseres Tibor Koczogh Ákosnak

1956. október 18.

Ákoskám,

nem feledékenység, nem lustaság, s nem mert a dolgok rosszul állnának, hanem a közéletből való csaknem teljes kikapcsolódásom s az ehhez járuló befelé fordulás békéje a tollam, ha levelet kellene írnom. Látom azonban ború és csüggedés űlte meg homlokod, hát adok egy injekciót jobbnak, és gépet ragadok. Nincsen ok csüggedésre! Csak hogy gyorsan nem mennek a dolgok. Egyszerre nem is lett volna helyes áttörni a frontot. Elég gyorsan ment a Nagyvilág ügye, ahol [popup title="K. G. Emil" format="Default click" activate="click" close text="Kolozsvári Grandpierre Emil (Kolozsvár, 1907. január 15. Bp., 1992. május 11.), író."] került napok alatt az élre, lefűjvén piheként [popup title="GL" format="Default click" activate="click" close text="Galambos Lajos (Kótaj, 1929. október 14. – Nyíregyháza, 1986. szeptember 16.), író." a polcra]. De már itt is gyanút fogtak, sugdolóztak, gondolom, azért nem jött a következő fűvás. De még jöhet és jönni is fog. Ezekben a hetekben nem ejthetem semmiféle szót a köztéren (ezt nem panasz, hanem neved még egyszer való felvetése miatt mondom) de vélem, hogy neved mégsem halványult el a döntésre hivatott emlékezetekben.

S hogy nincs okod borúra igazán, azt abból is magyarázom, forog a neved (s forogjon is, ha jóban foroghat - ha rosszban, akkor nem érdemes). Hallom, hogy a népi írók lapot indítanak, már csaknem minden megvan hozzá. Egy két dolog talán még hiányzik, s ezek között szerkesztő is. Beszéljük, hogy midőn erről a nem

jelentéktelen részletről vitáztak, szerkesztőül Németh László Téged ajánlott. Megmondani nem tudnám, mennyire ment határozatba ez a javaslat, de bizonyos vagyok felőle, ismervén az ott jelen lévők iránti jóindulatát és becsülését (pusztába, szobába kiáltó szó nem marad).

A lapról még talán annyit, hogy a Püski által kezdeményezett [popup title="Írószövetkezet" format="Default click" activate="click" close text="Lásd erről: Standeisky Éva: Az írók és a hatalom (1956–1963) Bp. 1996."] lenne mögötte, címe, úgy hallom, [popup title="IRAS lenne." format="Default click" activate="click" close text="Új Magyarország címen jelent meg – rövid ideig – a hajdani Parasztpárt és a köré tömörülő népi írók orgánusaként."] És akik eddig hallgattak írának bele, ideértve Verest és Szabó Pált is!

Magunkról csak annyit: novelláskötetemmél [popup title="fekszem" format="Default click" activate="click" close text="A Különféle szerelmek címen 1957-ben megjelent novelláskötetet a Szépirodalmi Kiadó gondozta."] hajnali 2-kor és kelek (reggel ... 10-kor). S ez határozza meg népes házam népem lépteit, kedvét, bánatát, szórakozását.

Üdvözlünk mindnyájukat Tibor

Budapest, 1956. október 18.

Gépirat.

g.

Dr. Szabó Ede Cseres Tibornak

1956. október (?)

Mélyen tisztelt Cseres elvtárs!

Hivatkozással ezév szept[ember] havi többszöri személyes megállapodásunkra, nyomatékosan felszólítom, hogy novellairási kötelezettségének ezév okt[óber] 10-éig eleget tenni szíveskedjék, annál is inkább, mert Öntől, mint lapunk öntudatos munkatársától elvárjuk, hogy ne hitegessen bennünket, szerény, védtelen szerkesztőket. Remekbe sikerült kéziratát (melynek terjedelme ne haladja meg a 20, azaz húsz flekket) várjuk, várjuk, várjuk, várjuk.

Soha meg nem szűnő hódolattal Dr. Szabó Ede med. univ., képesített szerkesztő

Budapest, 1956. október/??

Gépirat (üzenet), keltezés nélkül.

h.

Cseres Tibor Koczogh Ákosnak

1956. december 21.

Ákosunk!

Lapot kellene írnom, „boldogságos” lapot, vagy hosszú-hosszú levelet, beszámolandó minderről. Lapon azonban kevés férne - levélre meg nem bízom vélekedéseinket. Melyeket még mondatokba foglalni eszélytelen is volna s tán veszedelmes is. Amit lényegesnek kell tekintsünk: megvagyunk, s nem veszítettem el reményemet a jövőben. S örvendünk, hogy Ti is megvagtok, és azt is reméljük, a jövőt ti sem látjátok elveszítettnek.

Csaknem kéthónapos késedelemmel kézbesítette derék postánk az Alföld utalványát, mely meglepett, hiszen a lap nem nyomtatott ki. S emiatt aggódunk, hogy mikor kell a summát visszafizetnünk valahová.

Leveledet ugyanalóval megkaptuk. Annak tételei teljességgel a történelem évlapjaira tartoznak, ezért most visszatérni rájuk illetlenség lenne, s túlbecsülése saját történetformáló egyéniségemnek, szerepemnek. Mikor lesz itt magyar irodalom? És milyen!? Levéltörődésem célja egyébként, hogy boldog karácsonyt és makacsunk boldog új évét kívánjunk mindhárom, mindháromotoknak Tibor

Ui. Tudnál-e a debreceni napisajtó termékeiből, különösen a november elseje körüli lapszámból (de a későbbiekből is) félretenni vagy netán szerezní? Hadd éljek utóiratomban közkedvelt pesti búcsúformulával: Fel a fejfel, amíg van.

Budapest, 1956. december 21.

Gépirat. - Ez a levél - sajnos - nem maradt ránk, s ez nem lehet véletlen.

i.

Örkény István Cseres Tibornak

[Dátum nélkül]

Kedves Tibor!

•1. [popup title="Írók könyvedről," format="Default click" activate="click" close text="A Fergeteg fiáról, de inkább a Here-báró c. kötetről lehetett szó. Keltezés hiányában nem lehet eldönteni, ti. Örkény István mindkettőről írt ismertetést/kritikát."] jót-rosszat, ilyen az élet. Enyhítő körülménynek tekintem, hogy nagy tisztelőm vagy. 2. Telefonon jelentkezni fog nálad Sz. L-né, egy nagy melák drum, szerencsétlen család sarja, most a holland követ szakácsnéja, a nálatok meredező sarokvitrin anyja. Lehet, arra fog kérni, hogy a követék megnézhessek a vitrint, mert esetleg megveszik. Ha ez nálatok nem okoz pánikot, engedjétek be a látogatót, jó magyaros vendégszeretettel, de ha igen, akkor csak Sz-nét fogadjátok be. Nem hiszem, hogy a vitrint elvinnék, de ha igen, ne haragudjatok, ezek nagyon szegény népség lettek.

Ölel Örkény István

Gépirat. A keltezés hiányzik.

4. 1957-1959

a.

Örkény István Cseres Tibornak

1957. augusztus 19.

Kedves Tiborka!

Az Atlantis c. osztrák kiadó magyar antológiát akar kiadni. [popup title="Küldj nekem" format="Default click" activate="click" close text="A Fergeteg fiáról, de inkább a Here-báró c. kötetről lehetett szó. Keltezés hiányában nem lehet eldönteni, ti. Örkény István mindkettőről írt ismertetést/kritikát."] 8-10 flekk terjedelmű novellát vagy önálló regényrészletet, mely vidám vagy derűs hangú, és politikai kérdésektől mentes, tehát a külföldi számára érthető. A kézirat bizonyára nem kerül vissza. Az ügyet a [popup title="Szerzői Jogvédő" format="Default click" activate="click" close text="Az 1952-ben létrehozott Szerzői Jogvédő Hivatal (Artisjus) bonyolította a külföldön megjelentetni kívánt irodalmi művekkel kapcsolatos feladatokat."] bonyolítja le.

Tiszteld bennem az idősebbet. Ölel Örkény István

Budapest, 1957. augusztus 19.

Gépirat.

b.

Czibor János Cseres Tibornak

1957. november 22.

Kedves Tiborom,

ezúton igazolom megállapodásunkat a [popup title="Tersánszky-émlékkönyvben" format="Default click" activate="click" close text="A kötet – általunk nem ismert okok miatt – nem jelent meg."] való részvételede. Kérlek, hogy írásodat - 5 flekknél lehetőleg nem nagyobb terjedelemben - legkésőbb december 20-ig feltétlenül juttasd el hozzám. A kéziratnak határidőre való beérkezése esetén ez a levél az előzetes szerződés hatályával bír.

Szeretettel köszönt: [popup title="Czibor János" format="Default click" activate="click" close text="Czibor János (Kisújszállás, 1922. október 22. – Bp., 1961. július 8.), kritikus, szerkesztő. 1947-től a Magyar Filmgyártó Vállalat dramaturgja."] Budapest,

Gépirat.

c.

Cseres Tibor Koczogh Ákosnak

1957. december 20.

Debrecen Népe! Drága Barátaink!

Dehogys feledkeztünk meg! Dehogys! Sőt! Csak szívünk legbelső érzelmeit és égedelmeit nehezen bírjuk még olyan nyilvános kiáltványokra bízni, amilyen ma egy zárt levél lehet.

Ami pedig a hortobágyi [popup title="monográfiácskát" format="Default click" activate="click" close text="Valószínű, hogy Gink Károly Debrecen, Hortobágy (Bev. Kardos Pál) című, a Corvina Kiadónál 1957-ben megjelent kötetéről lehet szó."] illeti: megszégyenítesz kedvességeddel. Nade: valamit és is kifundálok majd. Csak Megérjem!

Addig is, minden lehetséges üdvözlési formát igénybe véve boldog, boldog, boldog új évet kívánunk

Nóra és Tibor

Budapest, 1957. december 20.

Kézirat.

d.

Koczogh Ákos Cseres Tibornak

1958. január 22.

Kedves Tibor, kedves Nóri!

Nem konvencionális illemből válaszolunk mi sem, s ezért külön elnézést kérek, hogy én kezdem a címzett helyett, de nem lehet ezt a levelet válasz nélkül hagyni. A barátság alsó foka a másokért való élet, felső: a mások helyett való élet. Nagyon jól esik a törődések, s hogy ilyen részletekbe menően foglalkoztok napjainkkal. Az ötlet jó, meg fogom valósítani. De, ugye nem haragusztok, ha már csak harmadik helyen? Két másik regény van ugyanis soron. Az egyikből megvan jó harmada, mintegy 100 lap, a másik ugyancsak akkora terjedelemben, de ezt is terveztem háromszorosára. Amin most dolgozom: a modern nő sorsa 44-től, mondjuk 50-ig, lényegében [popup title="napjainkig." format="Default click" activate="click" close text="A vállalkozás nem jutott túl az anyaggyűjtés szakaszán."] Képtelen vagyok megítélni, hogy jó-e vagy sem. Érdekes, izgalmas, fordulatos, de, ha meglesz, olvasható formában, nagyon kell majd józan szem is hozzá. Napí átlagom: 6-8 gépelt oldal, nem akarom jobban siettetni. Így hát még kell egy hónap s valamennyi s kézzel írottak legépeléséhez is. Persze: szigorúan felnőtteknek.

Úgy hírliek, hogy a napokban kineveznek a Ref. Kollégium könyvtárhoz. Ez megnehezíti a munkát, de más szempontból viszont szükséges. Nem adtuk fel a pesti reményeinket, de így télviz idején...

Még azt sem tudom, hogy most e hónapban feljutok-e néhány napra. Mindenesetre: nem óhajtok, mint elagott könyvtáros sirba szállni, még a csodálatos kollégium falai közül sem. Szeretném, ha rendbe lenne a munkakönyvem, s főleg szeretnék valami értelmes munkával előállni. S valahogy a tudománnyal úgy vagyok, hogy inkább rólunk írjanak, mint én másokról. Hosszú évek alatt felgyűlt egy sereg mondanivaló, ezt el kell mondani végre. Ha végleges állást vállalnék, azt is csak irodalmi „berkekben” tenném, mondjuk kiadónál, vagy pedig olyasféle szerkesztőit, mint volt a Téd, Tiborka. A lakás-kérdés nehéznek ígérkezik, de talán azt is meg tudjuk oldani. Eladva mindent, valamilyen öröklakás lenne jó, bár az újságokból csillagászati árak riasztgatnak. (Kétszázézeren alul nem is hirdetnek. Ennyit viszont nem tudunk összeszedni, hacsak valamilyen horribilis összegű honorárium nem kecsegtet, már pedig: nem.)

Nehéz a kertész élete. (Erről jut eszembe, hogy legfrissebb könyvünket, Panait Istrati: [popup title="Kyra Kyralina-ját" format="Default click" activate="click" close text="Istrati, Panait (Braïla, 1884. augusztus 10. – Bukarest, 1935. április 13.): író, publicista. A mű 1965-ben jelent meg magyarul, Réz Ádám fordításában."] forrón ajánlom. A Balkán francia eszközzel.) Ha már itt tartunk: nagyon megszerettem [popup title="Kassákot." format="Default click" activate="click" close text="Kassák Lajos (Érsekújvár, 1887. március 21. – Bp., 1967. július 22.), költő, író, festő."] Erdemes elővenni, különösebben újabb verseit. S valami egészen tiszta, egészséges levegője van a Latin-Amerikai költőknek, kár, hogy gyenge fordításokban. A Dél keresztje kötetre gondolok. Gonzáles, Martinez, Gabriela Mistral.

A Film Színház Muzsika apró, de tisztességes [popup title="kritikáját" format="Default click" activate="click" close text="Lásd a lap 1958. 12. számát (8-9)."] olvastuk. Jó, ilyenre szükség van, sokan látják, hatása van. Az [popup title="Égi madarat" format="Default click" activate="click" close text="A filmet 1958. március 20-án mutatták be"] is hirdetik már, várjuk nagyon! Na, én be is fejezem, mert éppen túl vagyok a mai penumon s nehezen megy a gépelés. De nem akartam egy percig sem halogatni.

Sok kézcsók, ölelés: Ákos

Ui. Ne haragudjatok, hogy annyit fecsegetem magamról, de majdnem úgy állok az úr színe előtt, mint a pályát választó kamasz vagy ifjú, s a mesterlegény, aki a mestermunkát készíti, s várom, hogy eldőljön: alkalmas vagyok-e az írásra. Egy élet sorsfordulója ez s vigyázni kell, nehogy elhibázzam. Ugye megértitek!?

Debrecen, 1958. január 22.

Gépirat. - A levél második részét Koczogh Ákos felesége írta Cseresné Ülkei Nórának, s ez nem kapcsolódik szorosan tárgyunkhoz, így nem közöljük.

Címkék:[Írószövetség](#) ^[2][Cseres Tibor](#) ^[3][Levelek Cseres Tibornak sorozat](#) ^[4]**Kiadás:** 11. évfolyam (2011) 3. szám**Forrás webcím:** https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/levelek_cseres_tibornak_19501959.html**Hivatkozások**

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/levelek_cseres_tibornak_19501959.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/iroszovetsseg>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/cseres-tibor>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/levelek-cseres-tibornak-sorozat>